Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Det påstås, att det förr i världen varit en kyrka i Norrhult med gravplats. Detta bekräftas av, att tills ännu för en kort tid sedan, såg man på en gård i Norrhult några kors av trä, vilka voro fallfärdiga och av hög ålder. sid 201

Det berättas också, att på den tiden, då kristendomen först trängde fram i Norden, var Norrhult med omkringliggande trakt, huvudplats för de kristna i dessa nejder och man firade där sin gudstjänst. En vinter hade man byggt en snökyrka. Under en gudstjänst i denna anfölls man av hedniska grannar - och de kristna nedgjordes till stor del.

Så förtäljer sägnen, som berättats under mångaoch långa tider. Och den kanske har ett sanningsmoment i sig. Dock kan man ju så lätt förväxla plats m.m. Så kan man t.ex. få höra samma sägen uppdyka på två olika orter ett bra stycke från varandra. Vad som berättas i sägnen har, enl. vad man uppger, på ena stället skett där och enligt vad man uppger på det andra stället skett där.

Som färgämnen brukade man bl.a. mjölonris. Det plockades och kokades. Vattnet fick därvid en grå färg "mjölongrått", som användes till färgningav bomull och någon gång av linne särskilt s.k. skäktefallsgarn - det grövsta garnet av linet. Det spanns av det linneavfall, som erhölls vid skäktningen och användes sid 203

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

mest till "mattvarp" samt till säckar och någon gång till skäkte-
fallslakan. Av linnet färgades särskilt "mattvarpen" med "mjölon-
grått." Ett annat färgämne fick man av Islands mossa. En mattgul sid 203
färg ficks genom att man kokade "hundkäx" och färgade i "urkoket".

I samband med gökens galande om våren går här liksom på mången annan ort en del talesätt. När man först om våren hör honom gala "i söder" betyder detta död för en själv eller ens närmaste, ty Södergök är döde gök" heter det i ordspråket. Hör man honom gala i norr först betyder detta sorg, ty "norregör är sorgegök". Däremot är "östergök tröstegök" och "västergök är bästegök."

Om en gök gal i ett träd på mycket nära håll och man lyckas därunder omfamna trädet "under galningen" samt läsa "fader vår" och önska sig något - inom möjlighetens gränser - skall detta ske. som man önskar ske den som önskar.

Åt barn, som vilja ha något eller vilja något, men som de ej kunde få brukades det förr sägas: Det skall du få när göken gal i förstugan. D.v.s. barnet skulle aldrig få det, då ej stora utsikter funnos att göken ver ligen skulle gala i förstugan.

När göken gal på bar kvist på våren, d.v.s. innan lövet spruckit ut, skall det bli svår torka under sommaren.

Här i dessa bygder vet man om sägen om Rumskulla gamla
kyrka, vilken nedrevs i början på 1800- talet. Danskarna härjade sid 205

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

förr i världen omkring kyrkan och trängde t.o.m. in i den. De satte därvid-enligt sägnen ett ljus under en planka i golvet i avsikt att för bränna kyrkan. Men ljuset slocknade varför ej av- sid 206
sikten med henne gick i fullbordan.

Spådomsfall inträffade också. Så var ovannämnda gumman från Eksjö, vilken lagat till de där skinnpåsarna, kunnig i spådom. Hon spådde särskilt i kort. Sagesmannens fader lät en gång spå sig av henne. Bl.nd annat sade hon då, att han först vid 60 års ålder skulle bli jordägare. Så skedde också, enär han förut blott varit arrendator.

Korstecken och målning av kors var här mycketallmänt. Man målade kors bl.a. av blod, som man tog direkt från husdjurens ådror. Särskilt på ladugårdsdörrar och ovan dessa skedde kors- målning, för att förhindra "skämning och trollning" av boskapen.

När man tröskat och den tröskade säden låg i dråsar på lo- gen brukade man med en rävsa göra korstecken över den. Som skulle tjäna till skydd mot onda makter samt föra med sig välsignelse.

Första gången man drog på sig en ny skjorta skulle man fö- ra eld e genom den, innan den påtogs, mot trolleri.

Vid Stångåns ena strand växte (och växer väl ännu) en gam- mal gran, som ingen vågade hugga ned. Det var nämligen så, att folket brukade "sätta sina sjukdomar däri" och därför skulle den, sid 208

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som högg granen få dessa sjukdomar.

Tallen ansågs vara ständigt grön emedan Jesus skulle ha blivit korsfäst på ett kors av tall. Enligt en annan sägen blev han korsfäst på ett kors av pilträd.

I dessa trakter levde ett för flera år tillbaka en dräng, som sedermera fick heta "Lakus på vägarna", emedan han, sedan han upphört med att vara dräng vandrade jämt och ständigt. Medan han var dräng skulle han en gång ut och sälja ett par oxar åt sin husbonde på en marknad. Drängen sålde också oxarna. Den som köpte dem blev dock snart av någon anledning missnöjd med köpet, varför han önskade att det skulle gå tillbaka. Detta ville emellertid icke drängen och man skilldes som ovänner. Dessförinnan sade dock köparen till drängen:" Ja, du skall gå och få handla, så länge du lever."

Från den dagen var drängen emellertid "konstig i huvudet." Tjänsten lämnade han snart och började sin vandring som ej upphörde förrän döden kom. Ingen ro hade han på något ställe. Utom bäst som han var i någon by e.d., så sade han, att han måste bege sig dit eller dit för att köpa t.ex. ett par oxar eller en häst, "som stodo där till salu." Och så begav han sig till ort och ställe. Men när han kom dit blev det emellertid ej mera tal om "affären" ifråga och nämnde ej någonting om det som - enl. hans uppfattning på den andra orten- varit anledningen till hans

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gång hit. Så vandrade han från by till by och från gård till gård under uppgift om, att han skulle köpa hästar eller oxar o.d., utan att det var något verkligt med det. sid 211

Ej lånt från Norrhullts by är en "hälsokälla" bland berger med järnhaltigt vatten. Denna källa har enligt sägen påträffats av en präst. Ur denna källan drack man sig hälsan och offrade pängar i den för hälsans skull.

I Gränsved gick en dag en jägare ut i skogen för att skjuta. Men han fick vandra ända till kvällen utan att påträffa något villebråd.

Trött, som han var, skulle han nu just i solnedgången, gå hem. Men just då fick han se en stare, som satt i en stor gran. Då siktade jägaren mot staren och sköt. Men hur det var såg han ej mera av fågeln, vare sig nu denna var död eller levande. Emellertid blev mannen allvarligt sjuk efter den betan. Folket satte detta i samband med staren, vilken hölls för något "övernaturligt". Mannen dog kort därpå.-- Sedan har folket - enligt vad som berättas - då och då i samma gran sett en fågel och hört honom skrika: " Skjut mig, skjut mig!"

Bemälde gran har därför fått stå kvar, utan att någon vågat hugga den.

I Ydretrakten har fornsaker hittats. För några år sedan fann man i Hällefors i Svinhult stenyxor, vilka enligt uppgift sid 214

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

förvaras på något museum.

Torka liksom för mycket regn ansågs såsom ett straff för syndens skull. Blev man välsignad av någon, skulle även välsig- sid 214
nelsen återfalla på den själv, som utdelade välsignelsen. Förban-
nade någon en annan, så skulle förbannelsen likaledes återstudsa på den som förbannat.

Den som vid rättegång begick mened "svor bort sig". Det skulle ej mera gå en sådan turligt, utan vad han företog skulle ej vara lyckligt. Denna tro var vitt utbredd.

De gamla berättade om "Jordälvor". Vid grävning i jorden kunde man komma på sådana älvor. Dessa tänktes "ha den makten" att de kunde översvämma vida nejder, för så vitt som de ej blevo täckta i tid. Dock detta var ej så lätt att göra. För att få bukt med Jordälven måste man lägga en levande oxe där man grävt och så begrava honom levande enligt sägen.

Stjärnskott varslade om, att det skulle bli hård storm.

När någon stal något men han ångrade sig, så att han bar igen det stulna, så kunde detta stulna användas som medicin mot varjehanda sjukdommar. Man tog något därav och gav åt den sjuke, så skulle denne, enligt vad man trodde, bliva frisk igen.

Det vatten som man tvättat de döda i, innan de lades i kistan, tjänade som läkemedel mot växter på kroppen. Man strök sid 217

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

något av "likvattnet" på det sjuka stället, vilket skulle ha till följd, att växten skulle gå bort. För samma ändamål lade man den dödes ena hand på det sjuka stället, varigenom man skulle bliva hjälpt från sin plåga. sid 217

Med friskyttar menade man sådana skyttar, som hade så stor tur vid jakt att de kunde skjuta varje villebråd, som de fingo syn på; "de kunde skjuta vad de ville."

För att bli friskytt skulle man gå tillväga på följande sätt: Man skulle under nattvarden i kyrkan försöka komma åt ett nattvardsbröd, en oblat. I nödfall fick man försöka att komma över det vid annat tillfälle.

Detta bröd skulle man sätta på en vägg och sikta på det med en bössa. Därvid visade sig frälsaren själv på väggen på brödets plats. Nu skulle man skjuta, varefter man skulle få den stora jaktturen.

Det berättas om en man, som gick tillväga på detta sätt. Emellertid, när han fick se frälsarens bild på väggen, blev han förskräckt och övergav experimentet samt flydde ur rummet.

Vid marknadsfärd skulle man, innan man lämnade hemmet infläta kvistar av tibast och vändelrot i repet med vilket man ledde eller körde kreaturen. Det skulle dels inverka på turen, dels skulle djuren ej bli skämda, något som man ville undvika, särskilt om man ej sålde utan tog hem dem igen. sid 219

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Man borde ej prova nya kläder eller skor på söndagen eller taga på dem första gången just den dagen. Det ansågs för synd, ja så syndigt, att om man kom att sparka med ett par sådana skor då man nu hade på sig dem, på en ormbunk, så skulle följden bliva den, att ormbunken vissnade.

De som önskade sig tur skulle tidigt i soluppgången en skärtorsdagsmorgon gå ut på gödselstacken alldeles nakna och stå där en stund.

Förbjudet var det enligt seden att göra "kringgärning" (spinna o.d.) under dymmelveckan. Ej heller borde man under samma tid hugga ved. Den som gjorde det, skulle få sina husdjur sjuka och skämda.

Som medel mot "engelska sjukan" användes här följande medel: I ett träd höggs på stammen en stor spricka, som uttänjdes med en "vigge", under det att trädet fick stå kvar på sin rot. Genom denna spricka, som gick mitt igenom stammen och var stor nog drogs barnet, som hade skervan.

Ett annat medel mot samma sjukdom var att, när man först observerat barnets sjukdom, tog man dess linne och kastade över taket.

Följande sägen berättas: Det var på den tiden, då Jesus vandrade på jorden i synlig måtto. Så kom han en dag till en ganska vattenrik bäck. Vid stranden av bäcken gick en häst och

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

betade i det höga gräset. Jesus bad hästen, att denne skulle bära honom över vattnet. Emellertid gav sig hästen ej tid härtill utan sade, att han måste äta. När nu Jesus hörde det, sade han till hästen: "Du skall utan uppehåll ständigt få äta utan att dö så länge världen står."

I Ydre är en sjö, vilken en gumma en gång skulle ha besvurit, så att inga gäddor skulle förekomma däri. Sagesmannens fader jämte en hans granne lyckades dock en gång fånga en gädda där. Mången trodde dock, att detta ej var sanning utan dikt. Denna fångst skedde för många år sedan, medan sagesmannen var barn. Sedan dess vet man ej med sig, att någon gädda blivit fångad i denna sjö.

Kokhett vatten måste slås på annat ställe än på marken. Ty genom att slå det på marken kunde man riskera att få alvera.

För att bli kvitt vårtor knöt man omkring vårtan med en ylletråd. Vanligtvis tre gånger, men ej mer än en knut varje gång. Tråden sattes eller lades sedan på ett ställe, som ej var åtkomligt för var man. Där fick den ruttna bort. Men kom någon och fick fatt på tråden fick denne vårtorna, vilka den personen haft som "satt bort dem."

Även om man hade ett sår brukade man binda över det med en ylletråd, och "satte bort" denna på samma sätt som förut är nämt angående vårtors bortsättande. Ormbett lästes bort. Man

sid 222

sid 225

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

strök fram och tillbaka på såret under det man "muttlade" vissa ord, om vars innebörd ej sagesmannen kan lämna besked. Det var förr allmänt att envar man eller kvinna som var kommen till något så när hög ålder kunde läsa bort vissa sjukdommar, särskilt hudåkommor.

Sägner gå om, att man botade vissa sjukdommar med "drakblod" "drakskinn" och "valfiskfjäll" men någon ytterligare förklaring kan ej lämnas av sagesmannen.

Innan man hade in i svinhuset en nyinköpt gris, skulle huset "renas." Detta gick så till att man lade in något krut i huset varefter krutet påtändes. Genom krutröken skedde "renängen" Nu voro svinen skyddade mot "skämning" och emot "otyg".

Kliade det i vänstra ögat skulle det betyda glädje. Kliade det i högra betydde detta tårar. På andra orter får man ofta höra motsatsen. Kliar det i näsan betydde detta förargelse för den som känner det. Kliande i vänster hand betyder att man snart skulle få brev, då däremot om det är i högra handen man känner klådan, varslar detta om att man snart skall träffa en god vän "en som man gärna vill träffa."

Hickar man, är det någon som förtalar en. Nyser man bekräftas därmed just vad man har i tankarna för tillfället. Därför förekommer ordstävet: "Det nös jag på." Därmed vill man säga, att något, som man säger är sant eller kommer att ske.

sid 228

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vissa drömmar tillades betydelse. De kunde varsla om lycka eller olycka. Så heter det, att "om man drömmer om dött,(d.v.s. man drömmer, att någon har dött, vilket skall betyda att ett barn skall födas) skall man få spörja fött."

Ibland gjorde man "drömpannkaka" för att få veta något om framtiden. Drömpannkakan tillreddes av mjöl, salt och vatten en viss kvantitet av vartdera.(Enl. somligas uppfattning skulle det vara lika stora kvantiteter mjöl och salt) När man skulle förtära och tillreda drömpannkaka fick ingenting sägas från solnedgången tills man hade drömt. Drömpannkakan togs strax innan man gick till sängs.

Enligt ett annat bruk skulle man, utan att säga något från solnedgången, gå ut och plocka sju sorters blommor på midsommaraftonkvällen och lägga dessa under huvudgärden. Vad man sedan drömde den natten,"det skulle slå in" under året innan nästa midsommar.

När någon förälskade sig utan att hans kärlek blev besvarad, fick den person som var föremålet för kärleken akta sig för att taga emot något av den andra. Ty i det som gavs kunde vara något fördolt vilket kunde väcka genkärlek. Ett sådant kärleksmedel var följande: man borrade ett litet hål i en hasselnöt och stack in i hålet gadden, som man tagit från en levande orm.(Om man nu på ett eller annat sätt kunde få fatt på en sådan gadd)

sid 228

sid 230

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kunde man nu ordna om så, att nöten kom i beröring med den man älskade t.ex. när man tog varandra i hand eller att helt enkelt giva bort nöten, om detta lyckades, så hade man vunnit målet. Alltnog lyckades man med experimentet, kunde man vara viss på att det därefter skulle finnas genkärlek, hos objektet för ens kärlek.

sid 231

Man trodde, att den person, som när han skulle sova brukade vila på magen, skulle erhålla sin död genom drunkning.

En person blev det förutspått om, att han skulle drunkna, (dock ej genom ovannämda "kännemärke, förutspåddes det) Det var en spågumma, som "såg det" i kort. Genom självsuggestion inbillade mannen sig själv, att han nödvändigt måste drunkna. Det tog emellrtid så hårt på honom, att han blev i viss mån sinnesrubbad. Även andra som hade hört spådommen trodde fullt på den.

När tiden var inne då mannen enligt spådommen skulle drunkna, tyckte man sig höra rop nedifrån den närbelägna sjön: "Stunden är kommen, men mannen är ej här." Den sinnessvages anhöriga stängde in honom på ett rum för att förhindra honom att komma ned till sjön. Emellertid hade man satt ett kärl med litet vatten i på rummet. När man en gång kom dit in var likväl mannen död. Han hade "dränkt" sig på så sätt, att han lagt ansiktet i vattnet så att mun och näsa kommit under den lilla vattenytan.

De anhöriga och andrapersoner ansågo att detta var "hans öde," som han ej kunde undvika. Spåkvinnan hade "förutsett" det,

sid 233

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

varför hennes förmåga prisades.

Vid Stångån bodde för cirka 75 år sedan en familj. En dag gick ett par av gossarna för att fiska. De dröjde länge, varför modern blev orolig och begav sig ned till stranden för att se till huru det var. Hon var i grosses. När hon nu kom ned till stranden, fick hon se, att gossarna fått upp en stor ål, som låg och sprattlade, medan gossarna försökte döda besten. Därvid hoppade han häftigt till, så att modern blev mycket förskräckt och gav ifrån sig ett skri.

sid 234

Sedermera framfödde hon en gosse. Denna var dock mycket vanskapad. Han saknade bl.a. fötter. Men hade istället någonting, som liknade en ålstjärt. Endast huvudet var normalt. Han levde i åtta år. Man fick under den tiden linda honom.

Att historien ej blott är en sägen intygar bestämt sagesmannen, vilken hört den av sina föräldrar och från annat mycket trovärdigt håll.

En syster till sagesmannens hustru dog vid fyra års ålder. Innan dödsfallet inträffade, hade en nattvakt kort förut i en syn sett en likfärd av alldeles samma beskaffenhet som den vid den fyra- åriga flickans jordafärd med samma sörjande och samma kista. Vaktmästaren meddelade vid dödsfallet, att han hade väntat det och kunde ha meddelat det på förhand.

När fåglar eller andra djur knackade på en fönsterruta

sid 236

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skulle detta betyda dödsfall i det huset. Djuret ifråga "tittade in för att se var den var, som skulle dö."

En dag "tittade" en ekorre in genom fönstret till en torpstuga, där hustrun låg sjuk. Mannen berättade det för grannarna, vilka också trodde på dylika varsel. Efter en tid dog kvinnan. sid 236

Om någon Julaftonskvällen gick och såg igenom något fönster hos exempelvis någon granne eller hos någon annan, skulle man - om de sutto och åto (Enligt somligas påståenden skulle man vid tillfället äta julgrötem) i det huset - få se- om det var någon som skulle dö under året i familjen - denne huvudlös sitta till bords. Förutsättningen för synen var dock, att man från solens nedgång skulle förhålla sig alldeles tyst.

Vid dödstillfället skulle klockan stannas, just "då själen lämnade kroppen" för denna "flyttning" skulle ske under stillhet. Även övertäcktes speglar med vita dukar liksom man för fönstren hängde något vitt.

Att ligga på fjäder ansågs försvåra dödens inträdande. Det berättas om en gumma, som ej kunde dö, förrän man flyttade henne från sitt läger med fjäderkuddar och fjäderbolstrar till en säng med andra sängkläder, vilka ej var fyllda med fjäder. Särskilt var det fjäderkuddarna, som härvidlag voro skadliga. Den person som på dödsbädden "bar på något hemligt" t.ex. ett brott e.d. ansågs ha en svårare dödskamp än andra. sid 239

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid det tillfälle då gravèn grävdes (vanligtvis på fredagen) skulle man hålla en ren spegel för den dödes näsa och mun för att iakttaga, om han var skendöd. I så fall kunde förmärkas imma efter andning på spegelglaset.

Liket skulle - om så erfordrades- alltid rakas före jordafärden. Det skulle ej vara bra att låta skägget följa med i graven.

Hade man en ovän, av vars hår eller kläder eller dylikt, man lyckades komma åt något och detta sedan lades i en öppen grav där någon jordades, så blev ovännen "jordsatt". Den "jordsatte" hade ej sen någon trevnad eller tur. Var han ogift, blev han ej gift. Oturligt blev det också med boskapen o.s.v.

När den döde hade haft smittosam sjukdom, fruktade man denne (även efter döden) kunde överbringa smittan på de efterlevande. Så länge han befann sig ovan jord och man kom i beröring med den döde, på något sätt. Dödben "lånades" hem från kyrkogården. Dessa lade man i vatten. Därefter gav man vattnet såsom medicin åt barn, vilka voro behäftade med sjukdomar. Sådant dödbensvatten gavs åt hästar och smorde på dem ." om de hade hästlöss."

Huru noga det var enligt gängse tron att bära igen det lånade från kyrkogården, visar följande: En man gick till kyrkogården för att "låna" ett ben, vilket han skulle använda mot löss på sin häst. Sedan benet var hämtat och använt, upplades det t.v.

sid 239

sid 242

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på en hylla, där det bortglömdes. På det klockslag, då benet borde ha återlämnats "började det ramla" på hyllan. Därför begav sig mannen strax tillbaka med benet till kyrkogården. Mannen blev sedermera sinnesrubbad, något som de vidskepliga satte i samband med glömskan att ej återlämna benet.

Likkistor tillverkades här av furuträd vanligtvis av någon snickare i trakten. En slant lades för längre tillbaka i kistan och för ännu långre tillbaka också en flaska med brännvin. Den döde skulle ha strumpor på fötterna. Någon större skiljaktlighet i klädseln av olika lik förekom ej. Dödgrävarna blevo i allmänhet begåvade med ett knyte mat, som man hade med sig, från begravningsgården samma dag jordfästningen ägde rum. Vid själaringningen ansågs den saliga själen fara till Gud.

Utom det klädsätt till begravning som förut omnämnts, satte man jämte enar också upp granar, på vilka dock topparna skulle vara avvridna så mycket att de hängde snett ned. På brudgranar avvreds ej topparna.

Begravningsgranar och dito enar lades på ett avskilt ställe, där de fingo ligga att ruttna bort. Så gjordes också med "brudgranar."

När likkistan bars, skulle den alltid bäras i sådan riktning, att fötterna buros främst.

Från begravningsgården till kyrkan kördes liket vanligtvis

sid 242

sid 244

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

efter en svart häst.

Man skulle aldrig köra fort och om möjligt skulle begravningsgästerna följa omedelbart efter kistan åkande i särskilda vagnar.

sid 245

Kistan nedsattes - liksom ännu vid (innanför)kyrkogrinden på särskilda pallar. Därifrån bars den till graven.

I dessa trakter hade man för sed, att icke blott pallarna, som kistan stått på vid "utsjungningen" eller "utläsningen", innan man lämnade begravningsgården, skulle stötas omkull, när kistan bars därifrån utan också "likpallarna" vid kyrkan skulle stötas omkull, när man bar kistan till graven.

Om så ej skedde - av glömska eller annan orsak-- skulle ännu en till dö i samma familj inom kort tid.

Sagesmannen berättar om ett fall då man glömde att stöta omkull "likpallarna" vid kyrkan. Det var en äldre man, som hade dött. Hans hustru, som nu blev lämnad precis ensam i sin stuga tog mycket illa vid sig, när man ej stötte omkull pallarna ifråga och sade mitt ibland likföljet så att till och med prästen hörde det: "Ja, nu blir det snart min tur." Emellertid levde gumman i tjugo år efter denna händelse, vilken denna gång ej tycktes ha någon verkan.

Vid begravningsmåltider och annars vid begravning skulle man ej mer än nödvändigt tala om den döde eller nämna honom vid

sid 247

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

namn, utom möjligtvis med undantag av de allra närmaste. Man trod- de att genom dylikt tal den döde kunde bliva "oroad" och "vända åter."

Ett år för mångatider sedan (På 1860-talet) åt masken upp rågen och gjorde stor skada. Nu hade man hört att om man strödde litet jord från kyrkogården på ett sådant skadat rågfält, skulle masken försvinna. En dräng fick därför i uppdrag att hämta jorden ifråga och han lät ej avskräcka sig utan begav sig till kyrko- gården klockan två på natten (I dessa trakter skulle det alltid i dylika fall vara kl. 2 i motsats till på en del andra orter, där det var kl. 12.) Allt lyckades bra men när han väl skulle lämna kyrkogården betogs han av en stor fruktan. Man strödde se- dan av kyrkogårdsjorden på rågfältet, men sagesmannen vet ej, om rågen blev bättre för det.

Om det hände så, att ett par personer lovade varandra något, eller den ene lovade den andre, något utan att man hunnit hålla det lovade, innan en av dem dog, så ansågs det, att den döda och efterlevande måste mötas på kyrkogården för att få saken uppkla- rerad, utan detta skulle den döde ej få ro. Så var det två per- soner, vilka, när sagesmannens fader var barn, hade lovat varand- ra något, utan att detta blev vidare av med, innan den ene dog, varför de- enl. vad de efterlevande berättat - måste mötas på kyrkogården sedermera.

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Om någon tog sig själv av daga men på sådant sätt, att det ej blev uppenbarat för de efterlevande, att självmord förelåg, så sades det, att en sådan självmördare ej förruttnade i sin kista.

sid 250

Vi ha förut hört om "de dödas julotta." som hölls före den vanliga julottan. Man trodde, att man väl kunde komma in i kyrkan under de dödas julotta, då det också var upplyst, men det var ej säkert, att man kunde komma ut. Ty bäst som man befann sig inne i kyrkan kunde det bliva kolsvart, och man lämnades allena. Så fick man tillbringatiden i ensamhet, till dess man öppnade dörrarna för den vanliga julottan.(Enligt sägen)

Följande sägen berättas: Det var en julmorgon eller snarare en julnatt, som en kvinna gick till fots till kyrkan. När hon kom nära den, fick hon se att det lyste från fönstren och hon hörde, att gudstjänst förehades i kyrkan. Hon blev mycket förvånad, enär hon trodde sig vara tidigt nog ute för att vara framme till gudstjänstens början. Emellertid gick hon in i kyrkan. Vid altaret fick hon se tre präster tjänstgöra. Hon går fram framåt till altaret. Därvid spottade de tre prästerna på henne, och hon får reda på att det var hennes tre söner, vilka hon en gång mördat men som voro ämnade till präster, ifall de hade fått leva.

Dymmelonsdag var man ute och sköt efter häxor, vilka voro

sid 252

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

enl. vad man trodde - på färd till Blåkulla.

Skärtorsdag skulle ej dyngan "utösas" från ladugården, lika som vi förut hört, att den ej skulle utskottas från julaftonen till annandagjul. sid 252

I skogarna hörde somliga huru skogsrå "arbetade" med huggning och dylikt. Man fick emellertid ofta ej syn på dylika rå. Den som skulle "få höra" rå eller ha syner av ett eller annat slag borde helst vara född på en söndag.

Följande saga berättas: Djävulen skapade en mycket stor och vacker tjur. Men då skapade vår Herre några "styng" som plågade tjuren mycket genom att stinga honom. Tjuren började att springa allt vad han orkade och han kom slutligen ned till en sjö, där han kom i och "for ned till sjöbotten." Därmed hade vår Herre övervunnit djävulen. som av illistighet gjort tjuren.

Sägner gå om, att satan "uppen barat" sig i hundskepnad (svart hund) under bordet, kring vilket kortspelarre sutto.

Det omtalas, att en präst vid namn Bode, levde för många år sedan i dessa trakter. Han var mycket gudfruktig. Denne hade förmåga att mota ut djävulen, när han kom för att hämta någon, som "förskrivit sig till honom.

Prästen ritade Jesu namn ovanför fönstret samt stack med en nål ett hål genom fönsterblyet. Genom detta hål tvangs djävu- sid 255

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lenatt lämna rummet. En gång när Bode skulle resa till ett ställe för att "utdriva" den onde, ville denne hindra honom, så att han ej skulle hinna fram i rätt tid. Därför tog djävulen bort ett hjul på vagnen. Men då tvingade Bode djävulen att hålla under, där hjulet suttit, till dess man kom till målet. Djävulen gick eller sprang under vagnen i hjulets ställe i skepnad av en stor so. sid 255

Innan jag lämnar Rumskulla socken, skall jag omtala något speciellt från södra delen av Rumskulla socken med bl. a. byarna Tjurstorp, Fifall, Rökulla och Isfall.

Sagesmän äro bl.a. skräddaren J.O.Karlsson i Uddeholm ett litet stycke från Rökulla eller nära Hässlebygränsen, vidare Leonard Samuelsson, 64 år gammal, Höganäs, Södra Vi, vars fader var infödd Rumskullabo och uppehållit sig i dessa trakter. Vidare må nämnas förutnämnde Anders Vilhelmsson, som flera år tjänat i Rökulla i sin ungdom. J.O.Karlsson är 65 år gammal och infödd Rumskullabo samt sedan många år bosatt i Uddeholm. För övrigt är det mest ungt folk, som bo i dessa byar och ha ej mycket reda på gamla tider, särskilt gäller detta Tjurstorp.

I samband med detta anföres några sägner, som gå på dessa trakter om något visst, som egentligen tillhör annan ort, men som berättats (på sitt sätt) i dessa byar. Så t.ex. har man också här reda på korsen i Norrhult, vilka av skräddaren J.O.Karlsson själv iakttagits för flera år tillbaka. Han säger, att de voro av ek men ej uppsatta såsom gravvårdar, såsom man på annat håll tror sid 258

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

utan uppsatta som skydd mot troll. Vem som är sanningen närmast vet ej uppteckn aren. Även omnämnes att ett slags "hällristningar" skall förekomma på Norrhults ägor . Dessa "hällristningar" har tyvärr ej uppteckn aren blivit i tillfälle att iaktta.

sid 258

Även har man här reda då en sägen om en kyrkklocka, som förr varit i Rumskulla kyrka.

Denna klocka skulle vid ringningen en gång fallit ned i en strax intill kyrkan liggande djup mosse, som ännu i dag kallas "Klockemossen". En gång skulle man försöka draga upp klokan ur mossen. Man satte för ett par tvillingoxar. Sedan man lyckats -enligt sägnen att få rätt på den. Emellertid skulle man ej få säga något under arbetet med hemforslingen av klockan. Man glömde sig dock, när man hunnit ett stycke med den, och kom att säga något. Men just då "gick" klockan tillbaka till mossen och sjönk ned.

I närheten av denna mosse är en liten slät plan på andra sidan vägen. Denna plan kallas galgbacken och man brukade där förr avrätta brottslingar medelst hängning.

I Övrekulla hittades på ett gärde för några år sedan en stenyxa. Denna stenyxa har sagesmannen själv sett och förvarades då i gården.

I Rökulla finns på en gård en stor lönn, som möjligen är ett "vårdträd". En skomakare, som dog ungefär för 25 år sedan

sid 260

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hade förmåga att sätta bort tandvärk i enar.

När ormar visa sig mycket betyder detta nederbörd, likaså, när svarta sniglar äro framme.(Så tror man också i stora delar av Södra Vi socken m.fl. andra orter.)

sid 261

En sägen gick i dessa byar att det skulle finnas vita ormar. Fick man tag i en sådan, skulle man koka honom och dricka av spadet. Den som gjort det skulle bli mycket vis och skulle kunna förutsäga vissa saker, som komma att ske. Så kunde en sådan person t.ex. säga, huru dan till färgen en kalv var strax före innan den föddes.

Om asplövets dallrande vet man att berätta, att aspen en gång skulle blivit mycket förskräckt av en tilldragelse, som sagesmannen ej med bestämdhet kan uppge. -- Enligt en annan sägen som någon gång förr återgavs, darrar asplövet emedan Kristi kors skulle vara gjort av asp.

Alltnog asplövet dallrar på grund av, att den förr skulle blivit uppskakad av något. Och så "bävar" lövet vid minsta vindpust.

Mellan Hult och Rökulla ligger i en skog en stor sten benämnd Runkesten. Den har ett egendomligt läge, där den ligger på en berghäll, löst blott med en kant. Och ehuru den uppgives vara flera hundra ton tung, skall en karl av vanlig styrka kunna runka på den om han sätter axeln under den del av "bottenytan"

sid 263

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som ett stycke från berghällen "vilar" fritt i luften. Härav namnet Runkesten. En sägen berättas om Runkesten. På den tid då det första gången byggdes en kyrka i Rumskulla bodde en jättekvinna i Pelarne. När nu denne hörde kyrkklockorna ringa från Rumskulla blev hon så illa till mods eller vred att hon tog "Runkesten" och slungade honom mot kyrkan. Emellertid var ej kastningen kraftig nog, utan sten stannade på vägen (på sin nuvarande plats) När jättekvinnan tog upp stenen i och för kastningen gjorde hon detta så häftigt att ett stycke lossnade från stenen, "något som ännu i dag kan märkas."

sid 263

Bemälda jättinna hette Kåre eller Kåra. Flera ortsnamn såsom Kåremåla, Kårelid, tänkas på något sätt ha uppstått genom något slags förhållande till Kåra---.

En annan sägen om Runkesten är, att den vänder sig, då Rumskulla kyrkklockor ljuda, dit där han ligger. Detta torde dock vara ganska sällan, som ljudet når så långt, såframt ej vindriktningen är särskilt gynnsamm härför. Varför t.o.m. en människa ej kan i vanliga fall höra ljudet och mycket mindre en sten.

Fynd av begagnad hästsko anses medföra tur. Särskilt om hästskon har sju hål för sömmen är den lyckosam. Den skall slås ovanför en dörr - vanligtvis ladugårdsdörr. Någon gång kan man därstädes iakttaga uppspikade hästskor.

sid 265

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Om man sopar ett golv, så att soporna föras i riktning mot en dörr, genom vilken just en främmande ogift person inträder(under sopningen) så skall denna person icke bli gift på det året. Därför säges ibland när någon kommer: "Nu möter jag dig med soporna, så nu blir du inte gift i år."

Spån från kyrkklockorna användes som läkemedel. Vid botande av sjukdommar genom läsning och dylikt skulle de sjuke hava fastat på morgonen, likaså den som botade.

När djuren hade fått kvalster - rtt slags insekter, som plågade dem mycket, skulle linnetrasor förbrännas och därunder hållas under näsan på djuret, medan röken steg upp i näsborrarna. Av detta skulle kvalstret dö bort.

När man fick syn på något "som lagt sig i kors" skulle man läsa en liten bön och sedan hastigt taga bort korset. Man föreställde sig, att de dödsfall, som korset bådade, möjligtvis förhindrades genom ett dylikt beteende..

Mot frost gjorde man upp eldar kring sädesfälten (ett stycke ifrån) men från det hållet vinden kom, så att värmen fördes med vinden över sädesfälten.

Mot kajor och kråkor, för att de ej skulle förstöra sädesfälten, sattes upp en korslik ställning som utkläddes till en gubbe. Även i körsbärsträden uppsattes dylika gubbar.

sid 268

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Det berättas, att en man vid namn Puff, vilken varit med i finska kriget i lantvärnet men på sin sista tid bodde i Rumskulla fattighus, tjänsgjorde som hästflängare för en 50 år tillbaka i i tiden.

Likaså var det en annan "fattigstugegubbe", som sysslade med någonting lika litet ansett som hästflängare. Denne senare som hette "Kär-Olle", flängde bl.a. också hundar.

Utom den vanliga "skämningen" av boskap, kunde en och annan trollkunnig gubbe också skämma bössor. Man strök med ena handen längs bössan och mumlade några ohörbara ord. Därefter var bössan skämd, och man kunde ej skjuta något villebråd med den.

En dylik trollkunnig man, som själv hade stor tur med jakt och fiske var en gång ute vid en sjöstrand. Där låg en planka eller stock och mannen steg upp på den och förde ut den i vattnet. Men vad varsnade han om en stund ? Jo, att det var en stor gädda han stod istället för på en stock (sägen)

De gamla hade enligt uppgift från sagesmän för sed att vid rodd på sjö kasta en slant i sjön för att få tur t.ex. vid fiskning.

För övrigt äro sägner och fiske sällsynta här. Likaså finnes ej många gamla minnen, som stå i samband med fiskeri, då denna sysselsättning på denna ort har varit och är ganska sällsynt,

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

liksom i hela Rumskulla socken med omgivningar.

Skräddare J.O.Karlsson omtalar, att när hans föräldrar voro unga brukades allmänt halm på golvet vid julen. sid 270

Detta bruk gick så småningom bort och man hackade i stället granris varmed golvet beströddes vid julhögtiden.

Fågelbilder av trä eller papp utskurna med stora hängande vingar voro satta i taket. Dessa fåglar ansågos bringa tur i huset.

Julgranar voro också här sällsynta liksom i övriga Rumskulla intill 1870-talet.

Vid julen bakades utom limpor också ett slags bröd som man kallade "julkusar", som voro avlånga och av "fint mjöl".

Även gjordes kakor, som skulle föreställa olika slags djur, särskilt svin.

Om troll, jättar, spöken och dylikt visste man också här, utan att dock några för den orten speciella fall(utom ovan omtalade jättekvinna) omtalas.

Näckar funnos också enligt folkföreställningen. Men de troddes mest hava människoskepnad i motsats till vad folket var i andra delar av socknen. Där trodde man nämligen, som vi förut sett på näckar i hästgestalt.

Men näcken hade förmåga att ändra gestalt, om så erfordrades. Man har här hört om en näck, som skulle ha hållit till i Klämmesbo i Stångån, som flyter där förbi. Denna näck hade den ovanan sid 273

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att locka till sig små barn, som han drog med sig ned i djupet. Och när det var något barn, som drunknade, fick näcken skuld härför.

/ Tro på skogsrå och annat slags rå förekom. För virka tjugo- sid 273
fem år sedan var det en man, som fick se en skogsfru ute i skogen. Man hade där byggt upp en såg för att avverka timmer. När nu en dag denne man kom ut till platsen fick han se en mycket fin dam, som sade:"Jag ser, att de just har byggt en såg här på min gröna plats. Men den skall snart brinna (sågen skall brinna) "

Bemälde man var personligen känd av sagesmännen och för övrigt mycket trovärdig, varför historien ej får anses vara en sägen.

Någon tid efteråt blev genom olyckshändelse eldsvåda, så att sågen fullständigt nedbrann. Sägner gå, att det förr funnits huldror och skogsrå, som på ryggen liknade en ihålig trädstam. Sålunda har rået även setts här och ej blott hörts.

/ När man byggde kyrkan så hände det enligt sägen att det man byggde på dagen blev nedrivet på natten. Detta skedde, då man ej valt rätt plats för bygget ifråga. Man måste då söka sig en annan plats. Det tillgick så, att man satte för ett par tvillingstutar - om man kunde komma över sådana - för en vagn och lät stutarna gå vart de önskade. Där de stannade, skulle man bygga kyrkan.

sid 275

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Skälvrängare" benämnes här lyktgubbar. En sådan lyktgubbe har visat sig på orten i form av ett ljussken, som flyttade sig från det ena stället till det andra. Fenomenet har flera gånger varit synligt enligt uppgift från de gamla och sagesmännen har själv en gång iakttagit det.

Att det för en 60 á 70 år sedan ej var så dyrt, att ha arbetsfolk visar följande: En bonde hade ett torp utarrenderat. Torparen betalade 6 kronor i arrende om året. Men i stället för reda pengar skulle torparen "gå dagsverken". För varje dagsverke skulle torparen ha 25 öre samt mat. Torparen fick alltså göra tjugo dagsverken för torpet.

Vid fångst eller jakt använde man sig här av samma medel som på andra ställen i socknen. Fallgropar gjordes för rävar. Snaror utsattes i gärdesgårdarna och annorstädes för harar och fåglar, som man ville fånga. Vargar(Förekom överallt i socknarna i dessa trakter) lär ha varit gott om för en femtio år sedan. För att utrota dessa gjorde man s.k. varghagar, d.v.s. man uppsatte på vissa ställen stora nät av stark tråd, mot vilka vargarna drevos, varefter de dödades genom skott eller ett slags kastspjut.

Man lyckades dock ej bli fullt av med vargarna förrän en finsk kvinna "läst bort" dem och så drivit dem mot norr. Vargarna gjorde på sin tid stor skada särskilt genom att sönderriva fåren.

sid 276

sid 278

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid jakt använde man sig av, som torde ha framgått, bössor.

"Solståndevatten (Sommarsolståndet) skulle ej begagnas till tvätt, ty det skulle verka förstörande på kläderna. Vattnet sades "blomma" vid denna tid. Därvid visade sig som små gula vattenbubblor på dess yta.

För många år sedan var ett dansgille i Rökulla. När man dansade som bäst kom en kalv in i danslokalen. Man blev förskräckt och ansåg djuret vara av övernaturlig beskaffenhet, nämligen ingen mer och ingen mindre än djävulen själv. Sällskapet upplöstes och kalven försvann.

En annan gång satt man och spelade kort kring ett bord i Rökulla (gästgivaregården ?) Bäst var det var inträdde en fint klädd herre och bad att få deltaga i spelet. Detta bifölls. När man nu hade hållit på en stund, var det någon av spelarna, som tappade ett kort i golvet. När han böjde sig ned för att taga upp det fick han se, att den främmande herrn hade hästhovar i stället för vanliga fötter. Förskräckta flydde man i den tron, att det var med djävulen, som man hade spelat kort.

I Fifall levde förr en man, vars som ännu är i livet ehuru gammal och benämnd Stolle jocke på grund av sitt från andra avvikande sätt, ehuru han på sitt vis är "glad och språksam".

Alltnog dennes fader säges ha försökt "att en gång ingå kontrakt med den onde". Han hade skrivit kontraktet på en pappers-

sid 278

sid 281

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lapp undertecknad med blod. Det var nämligen tro, att kontraktet, som skrevs i dylika fall, skulle skrivas med blod av den, som ingick det med den Onde eller åtminstone undertecknas med blod. "Kontraktet" hade stoppats i nyckelhålet på kyrkdörren, ty man trodde att man måste så göra för att gå rätt tillväga. Den Onde skulle hämta kontraktet i nyckelhålet. Emellertid glömde han sig denna gång, ty kyrkväktaren fann lappen, när han skulle öppna kyrkdörren.

Vad detta kontrakt annars innehöll, vet ej uppteckn[illegible]. Men vanligtvis brukade det röra sig om pängar, som av den onde skulle givas mot, att den onde en gång skulle få kropp och själ eller åtminstone själen hos den som ingått kontraktet ifråga. Detta visar emellertid huru vidskepelsen har hållit sig kvar till relativt sen tid.

Slutligen berättar en av sagesmännen om en kvinna från Rumskulla socken. Var kvinnan närmare bestämt bodde kunde ej upplysas, men hon brukade gå omkring och försälja förkläden, huvuddukar och näsdukar m.m, som hon antagligen själv vävde. Hon hade förmågan att spå och förutsade bl. a. fyra år i förtid, att sagesmannens moder skulle dö efter denna tid, något som också skedde.

Härmed avslutas "Rumskullaminnena" och liksom i början skall framhållas något från angränsande orter och socknar, särskilt sägner o.d. Vad för övrigt angår seder och bruk under det

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

dagliga livet och tid i allmänhet, så skillde man sig ej så mycket från Rumskulla (ganska vidlyftigt omkring) i närliggande socknar. Endast det som speciellt skiljer sig upptecknas. Såsom framhållits i inledningen kan ej allt komma i sådan ordningsföljd som annars vore önskligt på grund av att stoffet influtit så småningom under själva upptecknandet i denna bok.

Därför händer det, att orter eller personer, som redan en gång i boken omtalats längre fram återkommer på grund av att upptecknaren av andra personer fått höra något ytterligare än vad den först träffade sagesmannen hade att omtala. Så t.ex. angående Pechlin, om vilken vi nu skola höra något till.

Pechlin ägde utom Ålhult i Södra Vi socken vidsträckta områden såväl i S.Vi som i andra närgränsande socknar. Han skulle sålunda bl. a. ägt Nävstad, Kåreda, Slitshult, Flaka, Skärstadbyar i Södra Vi socken - samt Södra Fågelhem i samma socken. Vidare ägde han Storebro i Vimmerby socken samt de stora gårdarna i Herrstorp och Mossebo i Pelarne socken m.m.

Han byggde i Ålhult - berättas det - ett hus av sten. De underlydande fingo arbeta med och köra dit stenen. En torpare hade vid stenkörandet den oturen, att lasset stjälpte med en mycket stor sten. Pechlin som såg det ropade: Förty(uttrycket "förty" lär flitigt använts av P) förty häv på stenen igen annars skjuter jag dig. Torparen försökte att få på stenen och

sid 284

sid 287

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

arbetade därmed allt vad han orkade, men misslyckades. Generalen gick nu efter ett gevär. Men när han kom tillbaka med det, tog torparen en järnstång och "måttade" därmed åt generalen. Denne sprang nu undan och gick in. På kvällen blev torparen uppkallad till generalen och trodde att sista stunden nu var kommen. Men torparen behöfde ej frukta, ty han fick tio riksdaler för, att han ej varit rädd. Orädda karlar beundrade Pechlin enligt sägen. De, som voro rädda, hade svårare att klara sig för honom.

När han en gång var i Mossebo i Pelarne, var någon av hans folk ute och körde på isen med ett par oxar på den närbelägna Mossjön. Men isen brast, och den ene oxen sjönk åt djupet, medan körkarlen och den andre oxen lyckades rädda sig. Körkarlen fruktade, att Pechlin skulle hålla sträng räfst med honom, emedan han kört på isen och på det viset kommit en oxe att förloras. På kvällen när generalen och körkarlen träffades, gav emellertid den förra åt den senare 100 daler för visat mod.

En gång, när man brände brännvin, hände enl. sägen något som visar, att Pechlin ej alltid var att leka med. Vid någon kokning i samband därmed hade en kvinna fått i uppdrag att se till det, så att det ej kokade över. Emellertid lär hon ej ha varit påpasslig, utan låtit grytan koka över. Pechlin kom och fick se detta. I vredesmod tog han då kvinnan -- enl. sägen -- och höll henne över ångan, till dess livet flytt hos henne.

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När Pechlin hade "skomakarna" hos sig för skolagning eller dylikt, brukade endast mästaren få sitta under arbetet, medan gesällerna måste förrätta arbetet stående.

En karl bland de underlydande hade alltid mössan av sig när han gick ute. Då frågade Pechlin honom en dag, varför han alltid gick och bar huvudbonaden i hand, då han var ute. Karlen svarade: "Jo, det gör jag , för att jag skall vara tillreds att hälsa när generalen kommer."

En tid efter sedan Pechlin frånträtt Älhults egendom, kom den i händerna på ett kammarråd. Denne skulle genom falskspeleri kommit i besittning av egendomen. Vid kortspelet (Enligt somligas uppgift var det tärningsspel) hade han nämligen inrättat med speglar, så att han kunde se motspelarens kort.

Efter sin död fick han ej enligt folkets tro ro i sin grav. Man hade från den hört ropas : "Var är spelarebordet, var är spelarebordet ?"

Södra Vi kyrka byggdes på 1700-talet. Arbetet härmed lär ha medhunnits på fyrtio dagar. Leran som användes för kyrkobygget, "boddes" av ett fruntimmer som var mycket stark. Ingen karl fanns, som hon ej övergick i styrka. Kom hon i delo med någon, kunde hon ta honom och "slänga" honom långt ut på kyrkogården."

En annan mycket stark person var en man, som man kallade

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Amen från Ramsefall"(Ramsefall är en by i Södra Vi socken) vars nittioåriga dotter dog för några år sedan. Han själv dog för många år tillbaka (en 60 år sedan) Det berättas om honom, att han hade kraft att lyfta sina hästar över en gärdesgård. För övrigt skulle han ha levt ett villt liv. Han begravdes på en tisdag, på vilken dag det var mycket ruskigt väder med storm, skarp köld och yrväder. Det uppges, att en del av de personer som voro med vid begravningen togo skada av kölden så hårt, att någon eller några t.o.m. skulle ha frusit ihjäl. Alltnog denna tisdag benämdes sedan under många år för "yrväderstisdagen." En del höllo före, att naturen den dagen vredgades över den starke mannens syndiga liv. sid 293

Under förra århundradet skulle det en tid ha spökat utanför kyrkogrindarna i Södra Vi. Det var omöjligt för många att utan vidare komma förbi på vägen, när man körde eller när man skulle driva boskap förbi grindarna. Djuren stannade och ville ej gå fram. Men så fanns det i S. Vi en gumma, vilken vågade gå fram och fick hjälpa andra också att komma förbi. Hon kunde upplysa om, vad som hindrade, något som djuren även sågo, men ej vanliga människor , enl. vad man trodde. Gumman såg nämligen någon stå vid kyrkogrindarna med en lång järnpiska och slå över vägen, när hästen med lasset eller boskapen skulle gå förbi. Genom hennes "makt" förhindrades spöket att längre mota, utan man kunde fritt komma fram, när hon var med. sid 295

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Till sist fick prästen - enligt vad som säges-. gå upp till platsen och läsa för att det skulle bli lugnt.

/ På vägen mellan Halsjöbo, Södra Vi ungefär halvannan fjär- sid 295
dingsväg från S. Vi kyrka ligger invid vägen, där den korsas av en smalare väg, som i östlig riktning löper till Fogelhems station (Omhult) på östra centralbanan, en rishög, som "läsbarnen" sedan mycket lång tid tillbaka(tid som ej bestämmes nu) kastar riskvistar på, när de gå förbi under konfirmationstiden. Ibland har man nästan tagit bort allt riset (det har t.ex. använts till bränsle), men bäst vad det lidit, har högen varit stor igen. Det sägs, att prästerskapet ibland förbjudit riskastningen, men likaväl har seden hållit sig.

Anledningen till denna rishög angives vara följande. En gång för länge tillbaka skulle här i skogen, antagligen av läsbarnen, upptäckts ett ungt ogift par, som bedrev älskog, något som förr- när man gick för långt - lät mycket tala om sig.

Enligt vad somliga påstå, skulle det älskande paret ha varit en gosse och en flicka av det årets konfirmander.

/ På vägen mellan Eksjö och Vimmerby vid pass sju kilometer från Vimmerby är en liten backe, som kallas Brudlid. Förr i världen gick vägen nedanför bredvid där den nu är och då hade den en mycket brantare sluttning. Det är endast ett litet stycke, som vägen har avvikit från"det gamla spåret", ty inom kort sam- sid 298

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

manlöper det nya stycket med den ursprungliga vägen igen.

Emellertid- det skulle ha hänt på den tid, då man vid bröllop brukade rida till kyrkan för att där vigas, att när bruföljet antingen på hemvägen från eller bortvägen till Vimmerby kyrka kom till denna backe, bruden föll av på något sätt och skadade sig så mycket, att hon dog. Alltifrån denna dag lär backen ha hetat Brudlid.

- sid 298

En sägen går, att vid Vimmersjön, som ligger på gränsen mellan Rumskulla och Södra Vi socknar skulle någonstädes en tunna (Tunnan skulle vara av koppar) med värdefulla metallsaker (guld, silver) blivit nedsatt i forna tider. Den kan endast under vissa villkors fullgörande upptagas bl.a. skall det ske under absolut tystnad. Nu hade en gång några stycken lyckats få upp tunnan allt under tystnad. Men bäst vad det var, fick man se en halt höna förespänd ett hölass. Då kunde man ej längre hålla sig tyst, utan någon frågade, vart hönan skulle dra detta stora hölass. "Åt Stockholm", vart svaret, men i samma ögonblick sjönk tunnan till botten och man har sedan ej sett av den.

I Skillingerum, ett litet stycke från Vimmerby stad, bodde under tidigare delen av förra århundradet en lantbrukare och gästgivare, som enligt vad som berättas förskrivit sig till djävulen. Mannen, som hette spång, hade mot vissa villkor ingått på, att djävulen skulle få hämta honom vid en viss tid. Vid denna

sid 300

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tid infann sig djävulen - enl. vad man trodde- för att hämta sitt offer. Han måste då hämta "en mycket gudfruktig präst" vars namn ej uppgives (kanhända Bode). När han kom in i rummet, där man befann sig, föll han på knä och bad allvarligt, att, den stackars mannen måtte befrias från djävulen. Därefter stack prästen med en stoppnål ett hål i fönsterblyet och bjöd djävulen fara ut. Så skedde också, varunder hela huset skakade den onde for ut ur rummet.

sid 301

Det närmast förut omtalade, har berättats av ett par trovärdiga gamla sagesmän, vars namn ej här omnämnes.

Genom förutnämde Leonard Samuelsson, Höganäs, Södra Vi har jag kommit över ännu något från Målen, Bränhult samt från(det ännu ej mycket omnämda)Mjöhult också i Södra Vi socken. Mjöhult är en by vid pas en fjärdingsväg sydost om Bränhult, Målen och Halsjöbo.

Leonard Samuelssons mormoder, som dog för ungefär 25 år sedan, var infödd Målebo. Av henne har han hört det som nu närmast omtalas.

Hon omtalade sålunda, att om någon gäspade, kunde detta stå i samband med gastkramning. Mot gastkramningen skulle man botas på så sätt, att ett glödande kol släpptes med en tång och tre gånger uppifrån och ned mellan linnet och bara kroppen. Dock fick naturligtvis linnet vara uttängt från kroppen ett stycke, så att kolet ej skulle bränna.

sid 303

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Samma kvinna kunde bota "flen" - en slags inflamation - som korna kunde få i juvret strax efter kalvningen. Denna botning gick så till, att "botare" tog med händerna först på djurets bogar och höll på dem under läsning av "Fader vår" baklänges. Vidare skulle man med händerna hålla på kons "kinder" under läsning av "Herrans välsignelse" baklänges. Sist skulle man med båda händerna tagapå "juvret" under bön till Gud, att det skulle hjälpa genom vad man gjorde. Bemälda gumma var ganska mycket anlitad för att bota vissa kreaturssjukdommar, helst av sjukdommen var av det slag, som den nyssnämda.

sid 303

I Målen hördes förr mycket rå i en stuga, som numera ej bebos, fastän den ännu står kvar. För många år sedan, medan Leonard Samuelssons mormoder var i sina yngre år, skulle det muras en spis i denna stuga. Muraren, vars son ännu bor i Skärstad i S. Vi är likaledes murare, hörde hur "rået" väsmades om nätterna, så att det ej gick att få någon ro. Bland annat kastades det ideligen sand på fönsterrutorna och det gick så långt att "rået" rev av muraren sängtäcket.

Vid andra tillfällen hörde man också rået i samma stuga. Man kunde t.ex. höra huru det- särskilt om nätterna- "vandrade" på nattstugans golv. På nattstugan hade man också vävstolen uppsatt understundom. När ingen människa vävde, kunde man emellertid iakttaga, huru vävstolen var i verksamhet. En gång tyckte

sid 305

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

mormodern att något tungt lade sig på henne, när hon låg i sängen på natten.

Hon tillkallade då någon, och ett ljus tändes. I detsamma fick man se en stor kvinnogestalt, endast klädd i grovt linne, smita ut genom den öppna dörren åt köket. sid 306

I en äng på Målens ägor är en (avlånt) fyrkantig tuva, som liknar en gravkulle. Sägnen förtäljer, att här skall vara en jätte begraven.

Sagesmannens mormoder hade en broder, som var mycket skicklig jägare. En gång, när han gick ute på byvägen, fick han se ett till synes fint och förnämt fruntimmer. Han hade bössan med sig. Kvinnan grep om bössan och strök på den, under det han höll bössan fast. Hon frågade honom, om han ville bli så kunnig i skjutning, att han kunde skjuta allt vad han önskade. Mannen sade dock, att han ej ville det, men kvinnan upprepade sin fråga. Då han emellertid stod fast vid vad han först sagt till henne, gick hon. Men vad får han se ? Jo, när "kvinnan" kom framför honom, så att han såg henne på ryggen, tycktes hon vara ihålig "som när man öppnat en häst framtill och tagit bort inelvorna, så att man ser revbenen med ryggraden." Ett rå hade "uppenbarat" sig för honom- enligt gängse tro.

I Brånhult hade man en gång supgille, då förutnämde man var med. Under gillet kom talet in på jaktäventyr. Vår man sade sid 308

Dubblett
LUNDS UNIV. FOLKMINNES-ARKIV

ACC. N:R M. 1797

då till värden, att han ville våga en kanna brännvin på, att det nästa morgon skulle sitta en orre i det strax utanför varande stora päronträdet samt att han ej skulle kunna skjuta orren. Värden gick in på vadet. Mycket riktigt satt där en orre i päronträdet följande morgon och den som gått med på vadet lade an med sitt skjutvapen utan att dock träffa. Fyra gånger upprepades skjutningen med samma resultat utom det att han träffade fjädrarna, så att en del gingo av. Därefter flög orren och vadet var förlorat för skytten.

sod 309

Mjöhult, som förr lär ha hetat Mohult är helt säkert en mycket gammal by. En sägen går, att den fanns till redan under digerdödens dagar. Emellertid skulle den då ha ödelagts genom farsoten men senare åter tagits i besittning. I byn finns en gammal brunn, som ända till för en tid sedan var täckt med en nedfallen jätteek och mycket mossbelupen. Denna brunn säges också härstamma från digerdödens tid.

Under Karl XI:s tid bodde i Mjöhult en soldatänka, vars man stupat i krig. Denna kvinna var mycket beryktad för sin "klokskap." Hon kunde bl. a. uppenbara förborgade ting. Folket påstod - i dessa häxväsendets dagar, att hon var i förbund med den onde. Kvinnan sade sig emellertid "vara från Gudi."

2 etc.

En gång kom Karl XI till Södra Vi och intog i prästgården. Han fick där höra talas om den beryktade soldatänkan och lät

sid 311

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kalla henne till sig. När kungen, som reste okänd och utan att uppge vem han var (utom möjligtvis för prästfolket) fick se henne, sade hon med detsamma, vem han var, varigenom hon råkade i gunst hos konungen.

Soldatänkan hade före sin död, sagt att om det på hennes grav uppväxte ett barrträd, skulle hon vara osalig och sålunda ej av "Gudi". Växte det däremot upp ett lövträd på graven, skulle detta betyda, att hon var salig och sålunda "av Gudi."

När hon dog blev hon ej begraven på den vanliga begravningsplatsen på kyrkogården utan i någon avkrok "vid en mur". Emellertid uppväxte det så småningom en björk på hennes grav. Denna björk, skulle ha stått till för ej så lång tillbaka sedan. Där stod den"som ett vittnesbörd om, att kvinnan var i ett gott förvar."

/I Målen är det på ett gärde ett stort stenröse med en lind i mitten. I detta stenröse säges skatter vara förborgade i en koppargryta, över vilka en drake vaktar. Denna drake, som någon gång förr i världen "visat sig" lär hava ormskepnad men med ett huvud så stort, som en oxe.

I bland har man sett drakeld i stenröset. En gång skulle man ta upp grytan. Man var några stycken, som under tystnad sysselsatte sig därmed. Man fick också - enligt sägnen- syn på grytan, och lyckades få den nästan över röset. Man fick se, att det var ett lock på den. Någon sade då: "Om det skall vara svårt att

sid 311

sid 314

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

få av locket på grytan?" I detsamma uppenbarade sig draken i nyss omtalade gestalt och slingrade sig omkring grytan, samt drog henne ned i stenröset.

Sagesmannen berättar ytterligare, att när han och några stycken till voro småpojkar, ville de söka efter den dolda skatten och plockade därför upp en hel massa stenar och grävde, var man kunde komma åt. Emellertid nådde man ej någon botten eller någon gryta. Icke heller iakttogo barnen den nödvändiga tystnaden, om nu detta kunde hjälpa något. sid 314

Utom detta har samma sagesman omtalat, det som nu närmast följer, (Detta har upptecknaren hört vid ett andra senare besök, varför ej dessa "Pechlin historier" kunnat sammanföras med de andra) något som han också hört av sin mormoder(mormodern hette Greta) Ännu ett par sägner om Pechlin utom dem som redan omtalats, har man nämligen här att tillägga.

En gång under höskörden kom P. ut till slåtterkarlarna. Därvid observerade Pechlin, att gräset ej överallt var väl avmejat. Han påpekade detta, men man skyllde på en halvvuxen pojke, som var med vid arbetet. Så gick P. omkring, och överallt, där det var illa slaget, fick pojken skulden, trots det, att pojken omöjligen kunde ha medhunnit att hava varit på ett så vidlyftigt område. När nu P. såg detta sade han: "Du var mig en duktig pojke, som har hunnit med så mycket." Och så fick gossen sid 316

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

80 daler "som uppmuntran och belöning för sin flit," till arbetarnes stora häpnad.

En annan gång hade generalen en skomakare från Vimmerby hos sig. Denna skomakare var mycket maklig vid arbetet och gjorde ej detta till belåtenhet. sid 317

Som vanligt skulle emellertid vid dylika tillfällen hantverkarna ha skjuts till och från stället, där de arbetat. När nu skomakaren skulle hem, befallde P., att ett par oxar skulle sättas för vagnen. Skomakaren blev missnöjd härmed och frågade angående orsaken härtill. P.svarade. "Jo, förty det är bäst, att få, drager få." Med det beskedet fick skomakaren hålla tillgodo med oxskjutsen den nära två mil långa vägen till Vimmerby.

Genom samme sagesman har upplysning erhållits om följande. När Södra Vi kyrka skulle byggas (troligen den första kyrkan) hade man svårt i början, att få den rätta platsen för den. Därför spände man för enligt gammal god metod ett par tvillingstutar och lät dessa gå fritt dit de önskade. Tvillingstutarna skulle också varit otama i detta fall. Alltmog de gingo tills de kommo till en videbuske, där de stannade. Och så byggde man enligt sägen kyrkan här. Men ej nog därmed. Även namnet Södra Vi skulle ha uppstått, emedan oxarna stannade i en videbuske eller som det här kallas "vibuske", Alltså ordet "Vi" i Södra Vi har enligt denna sägen kommit av "Vi" som är lika med vide.

sid 319

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Enligt en annan tillförlitligare utsago, härledes ordet "Vi" ur ett liknande fornordiskt ord, som betyder offerplats eller dylikt.(Det sista uppteckn arens anmärkning)

Den fruktade stortjuven Liven, som levde under förra hälv- sid 319
ten av förra århundradet var en för detta husar, som tagit sitt namn av sin hemby Livarp i Hässleby socken (annex till Rumskulla). Denne man stal dels ensam dels i förening med ett tjuvband vars chef han var. Särskilt specialiserade man sig på inbrott i kyrkor och stal därvid kyrksilvret och dito guldet, om det fanns något att stjäla. I Rumskulla, Svinhults och Lönneberga kyrkor gjordes bl.a. inbrott.

En gång, när bandet skulle göra inbrott i Svinhults kyrka och höll på att bryta sig igenom, var en fattigstugegumma av en händelse uppe på natten och gick ut. Hon bemärkte att det var något "oknytt" vid kyrkan(eftersom det var ljust på natten) Tjuvarna fingo syn på henne och flydde från kyrkan efter att redan hava borrat flera hål på ett ställe(antagligen vid dörren) såsom förberedelse till inbrottet. Alltså denna gång blev de värdefulla kyrkosakerna bevarade,- dock blott för en tid, ty bandet kom tillbaka och fullgjorde, vad det ej första gången hunnit med att fullborda.

En gång var en gammal guldsmed från Eksjö på stormarknad sid 321
i Kisa. Leven och hans kamrater infunno sig också där såsom van-

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ligt vid dylika tillfällen. Guldsmeden, som var över en natt, misstänkte, att stortjuven Liven var med. Därför lät guldsmeden omsorgsfullt för natten stänga sitt stånd eller sin marknadsbod samt lät dessutom tre man bevaka den. Men hur det nu var, så som- sid 322
nade väktarna, kanhända genom banditernas inverkan, vilka slogo sig i lag med dem. Sedan dessa hade somnat var det en småsak för Liven och hans anhängare att bryta sig in i boden och så taga vad de önskade.

En gång bröt Liven sig in en natt i byn Gnöst i Rumskulla. Husfolket låg vaket, åtminstone somliga, men man vågade ej röra sig av fruktan för att han skulle skjuta eller göra något annat farligt. Man fick endast ligga och åse, huru han öppnade lådor och tog, vad han fann för gott.

Enligt vad som berättas, var en präst från Lönneberga vid namn Stenberg (Namnets lydelse kunde ej med bestämdhet uppgivas av sagesmannen) med i bandet. Denne var behjälplig så tillsvida, att han skötte om nödvändiga skrivelser i och för det stulnas försäljning till vissa troligen obscura affärer i Stockholm. Vid överbringande av till exempel kyrksilver dit, gick man tillväga på så sätt att man insmälte silvret i vax och det hela fick så tills vidare gälla såsom vaxstycken. Prästen fick en del av nin-
sten för sitt besvär. Vi upptäckt blev han emellertid avsatt från
sitt ämbete m.m. sid 324

Även Liven blev fast och häktades. Han dömdes till livstids

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 324

straffarbete, men benådades sedermera, samt levde i frihet till sin död. Innan han blev häktad hade han i ett lakan lagt guld och silversaker, vilka han stulit och nedgräft det på mark vid de s.k. Pelarne lider mellan Pelarne och Björnebro. Efter sedan han blivit benådad skulle han gått för att uppsöka sin skatt. Emellertid hade de många åren gjort, att han ej så noga kom ihåg platsen för nedgrävningen. Och hur han grävde, kom han ej på det sökta, varför det förtäljes, att skatten ännu i dag ligger kvar i det gömställe, som Liven dolde den i innan häktningen.

Herrstorps herrgård i Pelarne var förr känd för sina spökerier. Gården innehaves numera av kapten Drangel. En av hans förfäder för tre á fyra led tillbaka kallades "kunglig sekreter" och var sålunda någon slags sekreterare i hög tjänst. Efter hans död skulle det ha spökat då och då (Uppteckaren han ej tillfullo blivit upplyst om spökeriet kan sättas i samband med hans död) Bland annat skulle det för somliga ha visat sig en droska med svarta hästar och svartklädda åkande köra i allén till herrskapsbyggnaden på kvällarna eller nätterna. Ej alla hade emellertid förmågan att se eller höra, när ekipaget kom. Om man då oförmodat törnade emot "spökåket", blev man sedan sjuk. Höll man sig på sidan utan att stöta samman med det osynliga skedde ingen fara.

Även annat berättas från Herrstorp. Förut omtalade soldat

sid 326

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Munter har t.ex. av en bekant - en trädgårdsmästare - hört följande: Denne trädgårdsmästare hade medan han var på Herrstorp en fästmö, som han brukade stämma möte med då och då. En dag hade han stämt möte med henne till kvällen en viss tid. Trädgårdsmästaren infann sig då vid den mur, där man skulle träffas och hade med sig några goda äpplen till sin älskade. Mycket riktigt satt fästmön där och väntade och fästmannen närmade sig henne. Men vad skedde. Jo, i detsamma försvann hon som en dimma.

Fästmannen förstod då, "att han haft en syn" och gick för tillfället bort från muren.

Likasom vi redan sett av en historia från Rökulla, trodde man att djävulen var utrustad med hästhovar ej med bockfötter såsom man höll före på en del andra ställen. Även i följande historia uppträder djävulen med hästhovar till fötter.

Det var en handlande i Kråkshult vilken förskrivit sig till djävulen, för att dymedelst skaffa sig någon fördel. En dag kom emellertid "Skam" för att hämta honom. Pigan fick se en svartklädd herre köra in på gården med en vagn, förspänd med svarta hästar. Pigan gick då ut för att höra vem det var. Den svartklädde herren frågade då efter husbonden. Denne satt på sitt kontor varför främlingen blev visad dit. Pigan öppnade dörrarna, men när hon därvid kom att böja sig, fick hon se, att den svartklädde var försedd med hästhovar. Hon förstod då hur alltsamman hängde i hop.

sid 327

sid 329

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Handlanden nekade emellertid att omedelbart följa med den onde, och en präst eftersändes, vars namn ej uppgives - möjligen Bode - för att denne skulle utdriva "den onde".

På sätt, som liknar vad som förut omtalats vid sådana fall, lyckades prästen till sist få ut djävulen ur rummet, så att handlanden blev räddad.

Att ännu in i sena tider t.o.m. bland präster trotts på spöken, som manats ned visar förut omtalade historier från Slitshult och från Hult i Rumskulla, varvid i förra fallet teol.dr. Moberger (kyrkoherde i S.Vi på 1800 talet) som dog i början på 1830- talet, skulle ha stått till tjänst och i senare fall en präst från Rumskulla, som numera är död och antagligen var kyrkoherde Broman - enl. vad som berättas.

Doktor Moberger skulle ock ha fått mana ned förutnämnda kammarrådet (från Ålhult) "som ej fick någon ro i sin grav."

Så sent som- om jag ej missminner mig- år 1917 blev, enligt vad som berättas, en man, som själv tagit sig av daga och ej av en eller annan anledning, efter döden "ej fick ro" "nedmanad i sin grav" å Södra Vi kyrkogård av en numera avliden präst. Denne präst lär ha yttrat, att han ej tänkt, att han skulle behöva vara med om något dylikt.

Om nu verkligen något dylikt fall inträffat denna gång kan ej uppteckaren garantera, men ryktet går emellertid i den riktningen och det visar att en del folk ännu tror på sådant.

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

sid 332

Fru Karolina Karlsson född i Solnebo Vimmerby socken och där uppfostrad men annrs boende - såsom vad nu är fallet i Södra Vi socken (numera i Södra Vi by) och 65 år gammal berättar att en skatt skall finnas fördold på skogsmark, som är gemensam för flera gårdar. Där skatten enligt uppgift finnes har man sett en drakeld brinna ibland, man vet ej mera om förhållandet annars.

I dessa trakter trodde man också, att människan genom spöken eller trolls inverkan kunde gå vilse - även på annars känd mark-- så att det ej gick att hitta hem. Så hade t.ex. Karolina Karlssom en morbroder, som en gång "gick vilse på känd mark."--

I sådana fall borde man vända på väste, så att fodret, när man tagit sig på den, var utåt.

En gång var samme man ute och gick, men bäst vad det var motades han av något föremål liknande en vägg. Och vart han vände sig kom han, när han gått ett litet stycke, emot samma vägg, varför han ej kunde komma hem. Till sist lyckades han dock komma till en liten stuga. Han gick in i den. Där fick han göra sig ett bloss av linnetrasor och trästickor fästat på en käpp. Sedan blosset var tänt, begav han sig ut och lyckades nu omsider komma hem.

Samme man fick också bl. a. se liktåg-- särskilt var det en gång som en sådan syn frapperade honom på grund av det "naturliga utseendet", trots att det var på en sådan tid av dygnet, då det ej kunde vara tal om ett vanligt liktåg. Även hade han varsel

sid 335

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

om vissa händelser innan dessa skedde, varom sagesmannen numera ej kan närmare redogöra, då detta berättades för henne, när hon var barn.

sid 335

På denna ort läto grannarna smaka varandras slakt--mat eller "råmjölkspannkakor", som man tillredde, av råmjölk. när en ko hade kalvat.

Körgången för hemforsling av ved eller något annat till exempel vid hemskaffandet av material och virke till nybyggnad förekom. Likaså hölls slåttergänge särskilt, när det var fråga om slåttern på "utängar".I bland kunde man ställa till med "plöjgänge" varvid grannarna hjälptes åt med plöjningen.

Sådana gängen voro dock icke absolut regel på den tiden (i sagesmannens barndom) ehuru de ofta voro i bruk och för ännu längre tillbaka användes ännu mera. Vid dylika gängen ville man ha det bättre med mat än annars i vardagslag. Man skulle t.o.m. "nästan hava kalas."

För att förhindra att blommorna på frukträden skulle frysa lade man i pannor något (t.ex. trasor) som vid antändning alstrade mycket rök och bar så ut de rykande pannorna och höll dem en stund under vart fruktträd.

För att förhindra frost på åkrar band man ihop långa rep, som kunde räcka tvärs över åkern, och så fördes detta fram och åter, så att säden var i så gott som ständig rörelse varigenom

sid 337

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

säden ej så lätt kom åt att frysa.

Även brukade man här i bland i likhet med vad som förut omtalats göra upp eldar i åkerns närhet till frostens fördrivande.

Nionde dag jul skulle man ej köra med "hjuldon" det vill säga med vagnar, men sagesmannen kan ej omtala anledningen till detta.

Sådant vädret var nionde dagen, så skulle det, enligt en vida utbredd tro-- förbliva i nio veckor.

Som botemedel mot skervan (gravskervan) användes bl.a. också kyrkogårdsjord, eller sopor från kyrkan. Dylikt lades i barnets tvättvatten, innan tvättningen begynte.

Vi ha förut hört, att det var oturligt, om man såg en ekorre springa över vägen. I vissa delar av Vimmerby socken trodde man dessutom, att det betydde stor tur, om två ekorrar från var sin sida av vägen samtidigt sprungo över den.

Samma sagesman berättar om Karin Edman (Edmans Kari") som haft en son (avliden för något år sedan) vid Gråssfall i Vimmerby socken och själv bott i en stuga i Mjöhults omgivning någon tid, att medan hon levde brukade hon vara mycket anlitad emedan hon ansågs kunna bota husdjur, som blivit sjuka-- särskilt svin.

Hon vandrade stundom till rätt avlägsna byar eller gårdar för att bota de sjuka djuren. Dessa gav hon ett slags medicin,

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som hon själv tillverkat - troligen bl. a. av någon sorts örter.

Dessutom"läste" hon vid behandling av djuret. Vad hon emellertid läste har ej bevarats åt eftervärlden.

För sina tjänster, som hon gjorde, fick hon mest gåvor in natura såsom matvaror o.d.

En annan gumma - visserligen ej från Vimmerby socken men från Kronebäck i Tuna socken -- kunde också bota sjukdommar. Särskilt var hon "specialist" på att bota "alvera" genom läsning" och andra åtgörandem såsom sådana, vilka förut omnämnts, för "alveras" botande.

Från Tuna herrgård (tillhör Hammarskjöldska ätten) stammar följande historia, som berättats av många bl.a. av sistnämda sagesman.

För ungefär fyrtio år sedan bodde en handlande i Tuna, vilken var känd för sin snikenhet, men som ej till sist hade det så lyckligt. Ja, han fick t.o.m. så tragiskt slut, att hans son tog sig själv och honom av daga, genom skjutning.

Nära Tuna är ett stort berg, som kallas Olsmo berg. En dag(för omkring fyrtio år sedan), när skolbarnen voro på hemväg från skolan gingo några stycken upp på berget för att leka. Man fann där på en liten slät plan - täckt med mossa. När man lekte på platsen eller rev i mossan tyckte man sig höra ett ljud som av metall. Barnen blevo nyfikna och började undersöka vad det

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

var. Icke djupt nere kommo de på en kista av järn, som antagligen blivit ditsatt, när fienden hemsökt Tuna.

Barnen gjorde nu ingenting vidare vid kistan, utan gingo hem till var sitt. Även handlanden hade - ett eller flera-- barn med vid tillfället.

sid 343

Saken omtalades av barnen hemma samt för skolläraren. Dagen därefter begav sig denne med skolbarnen upp på Olsmo berg för att närmare undersöka förhållandet. Dock när man kom dit var kistan borta, men märken efter den syntes på platsen.-- Man trodde allmänt, att någon stulit den. Samma natt hade några personer iakttagit huru handlanden varit i rörelse och att man sett det lysa till långt in på natten hos dem. Nutog man, att handlandens barn, omtalat för fadern om den funna skatten och att denne i all tysthet tagit den, innan några andra hunnit dit. Det berättas vidare, att man sedermera ute i markerna(t.ex. i en del åkrar) kommit på några värdeföremål av guld och silver. Man trodde att handlanden ej vågat hysa allt hemma, varför han grävt ned en del.

Kistan, i vilken allt var förvarat säges hava blivit sänkt i en sjö, dit även en del av kistans innehåll skulle fått göra sällskap.

De utomstående, som voro intresserade för saken, frågade en klok gumma, antagligen densamma som förut blivit omnämnd i samband med historien om sonen som stal ifrån sin fader. Denna

sid 345

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 345

gumma bestyrkte ytterligare, vad man redan förut visste och vad man misstänkt om handlanden. Även var det gumman som påstod att kistan sänkts i en sjö.

Hur det nu i verkligheten förhöll sig är svårt att säga, Emellertid, som redan förut sagts, bemälde handlande fick ett olyckligt slut och det säges, att efter händelsen på Olsmo-berg hade han ingen ro mera, utan förtärdes av samvetskval. Även sonen, som mördade sin fader, och varit med bland skolbarnen på berget, sades vara orolig till sinnes, något som ju bekräftas genom den handling, som han utförde på fadern och på sig själv.

I Pipetorp i Tuna levde för en tid sedan en man, som sades ha försökt att förskriva sig till djävulen.

Han hade stoppat ett "kontrakt" i hålet för kyrkodörrsnyckeln. "Kontraktet" lär emellertid ha saknat namnunderskrift, varför det ej- eligt vad man trodde- antogs av djävulen, då namnunderskrift med eget blod ansågs nödvändigt. Emellertid skulle det ha hittats i kyrkonyckelhålet, något som gjorde, att saken kom ut och berättades man och man emellan.

Vi hava redan hört talas om en klok gumma från Karl XI:s tid i Mjöhult, Södra Vi socken. Från Vena socken berättas också om en dylik klok gumma som också skulle ha levt på Karl XI:s tid. Möjligt är det sägnerna från början rört sig om blott en person, som så att säga fördubblats och gjorts till två personer,

sid 348

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

av vilka den ena förlagts till Vena och den andra till Södra Vi. Ty det finnes de. som påstå att det här rör sig om en enda person.

Emellertid "den kloka i Vena socken" skulle ha bott i Kopparmåla ej så värst långt från Vena kyrka. Hennes "klokskap" var ungefär av samma beskaffenhet som den "kloka gumman" i Södra Vi. Alltnog kunung Karl XI kom till Hultsfred en gång. Där fick han höra talas om kopparmåla gumman. Han lät hämta henne för att pröva hennes klokskap.

När gumman infann sig, gick det på ett gärde en dräktig sugga. Konungen frågade då hur många grisar suggan hade i sig. Gumman svarade härpå, varpå suggan enligt konungens önskan nedslaktades för att man skulle få se, huruvida gumman talade sant. När man öppnade suggan fick man verkligen se just det antal smågrisar, som gumman förutsagt, att det skulle vara. Även hon fick sin belöning.

Sedan kommer samma historia angående träd, som efter hennes död skulle uppväxa på hennes grav, vilken vi ha hört omtalas om "Södra Vi gumman".

Denna historia om Kopparmålagumman såsom den här återges har upptecknaren hört av en gammal infödd nu sjuttiårig venabo vars namn ej här återgives.

Även det som närmast följer är upptecknat efter hennes berättelse.

sid 348

sid 351

Södra Vi Fm

ACC. N:R M. 1797

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 351

Invid banan, som går mellan Västervik och Hultsfred, närmare bestämt mellan Vena och Väderums stationer ligger en liten sjö, benämnd Ålsjön. Även där - förmäler sägnen - är en skatt förborgad. En kopparkittel skall vara nedgrävd i sjöbottnen eller rättare nedsänkt dit (kanhända). Kitteln skall innehålla många värdefulla saker av bl. a. silver och guld. En gång skulle man försöka att få upp kitteln något, som också här måste ske under tystnad.

Man hade redan fått upp den på stranden och ämnade spänna för ett par kravtiga oxar. Men någon började då säga något, varför kitteln gick tillbaka i sjön.

I Vena socken särskilt i trakten av Hultsfred hade man för en sextio. sjuttio år sedan för sed att leda in hästen i stugan fram till matbordet och lät honom taga ett brödstycke ämnat för honom, varefter han åter omedelbart utleddes igen.

Här må omnämnas en stor sten, som upptecknaren själv sett, och som ligger invid bygdevägen mellan Pelarne och Brånhult, strax söder om Brånhult.

Stenen har väldigt omfång och kluven ungefär mittitu, så att en genomgång(vid pass en halv meters bred både upptill och nere vid marken) finnes, igenom vilken man kan gå. Stenen, som kallas "Klyvesten" har rydligen en gång suttit ihop till ett enda stycke, ty där det inbuktar på ena sidan, där inne i gången

sid 353

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

väggar, där utbuktar i samma proportion på andra sidan, utmed hela gången. Antagligen har stenen spruckigt genom naturinverkan, men sägnen förtäljer annorlunda. På den tid, då Pelarnes kyrka var nyss byggd, fanns i Bomåla, Södra Vi socken en jättekvinna, som ej kunde tåla kyrkobygget och kyrkringningen från kyrkan. Därför tog hon den nu s.k. Klyvesten, som på den tiden var hel, och slungade den mot kyrkan. Emellertid kastade hon ej tillräckligt långt, utan stenen stannade vid pass en halv mil från kyrkan och när den slog ner sprack den i två hälvter så som man ännu i dag kan se på stenen, där den ligger.

sid 354

Och så tillägges detsamma som omnämnts om Rundstenen, att var gång Pelarne kyrkklockor ljuder hit, vänder stenen på sig.

Denna sägen är av många ganska känd, varför ej någon viss sagesman uppgives.

Innebyggarna i de olika socknarna i dessa trakter har begåvats med var sina öknamn, som förr i världen rätt mycket användes, men nu äro så gott som bortlagda. Med öknamnnen ville man framhålla folkkaraktären hos befolkningen, som bodde i resp. socknar. Så ha vi Rumskulla bockar och Pelarne getter. Vidare Södra Vi män och Djursdala "pärabuse" (Djursdala är känt för sina goda potatis. "Pärabuse" = potatisbrems.) Vimmerbyborna fingo heta"hankar". Om dem heter det så här: Vimmerby hankar far där och flankar, sälja sin ära för beck och tjära." Så vidare Vena"mygg"och Tuna "tornbaggar o.s.v.

sid 356

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När innevånarna från olika socknar träffades kunde det hända, att man försåtligt lät varandra förstå varifrån man var- särskilt om man var något gramse på varandra. Så kunde t.ex. Södra Vi bor vid sammanträffande med Venabor i lämpligt sammanhang säga till de senare:"Jag tror det surrar omkring oss" eller "jag tror myggorna börja på att surra" o.s.v.

Förutom vad som redan förut nämnts om väder och betydelsen av vädrets beskaffenhet under vissa dagar eller vissa tider på dygnet, skola vi nu gå igenom de olika bemärkelsedagarna vad denna sak angår såsom ton i allmänhet var och delar ännu är-- fastän nu sällsynt- inom Rumskulla. Pelarne, Södra Vi och Vimmerby socknar framför allt men troligen sträckte sig också denna väderlekstro vidare. Sagesmän är en del av de redan förut nämda.

Vi utgå då ifrån årets början och fortsätta till dess slut alltså från nyåret t.o.m. julen, och framhålla de olika bemärkelsedagarna för att sedan övergå till dygnets olika tider och den betydelse, som tillagts dessa samt slutligen till annat av bemärkelse.

Mycket av detta - liksom förut framhållits- återfinnes i den s.k. bondepraktikan eller "Sibylle spådom" men härigenom visas blott till huru stor del man använt sig av dylika utsagor.

Om det på nyårsdagen är klart väder betyder detta att under året skola många unga personer dö. Är vädret däremot mulet sam-

sid 358

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ma dag betyder detta åter att många gamla personer skola avlida samma år. Nionde dagens betydelse hava vi sett förut. Den bestämmer hurudan vintern kommer att bli. sid 359

/ Om det Kyndelsmässodagen droppade från taket på kyrkan genom att is och snö smält betydde detta, att imann vårfrudagen skulle kunna vattna sina hästar i bäcken, i vilken isen redan smält bort.

/ Fryser det gamla "vafferdagsnatten" skall det sedan frysa i fyratio nätter från samma natt räknat.

/ Regn på midsommardagen betyder, att man den sommaren får dåligt skördeväder. Så blev också fallet om det på Paulusdagen var mycket mulet.

/ Sjusovaredagen den 27 juli har den betydelsen, att om det regnar den dagen, skall det sedan regna under sju veckor i sträck. Likaså om det är vackert väder den dagen, blir det också vackert under sju veckor.

/ Under den s.k. fruntimmersveckan från och med den 18 juli till och med den 24 juli brukade det- enligt de gamlas omdöme och tro- mest regna. Regnade det samma vecka på Margaretadagen förde detta med sig, att nötter på hasselbuskarna det året blevo maskstungna samt sålunda till ringa nytta.

/ Om det under adventstiden hängde mycket snö på trädens grenar, båda detta om ett synnerligen gott skördeår under det kommande året. Sken solen juldagen, om det än var ganska ringa, sid 361

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 361

betydde detta ett gott skördeår också. Men om det stormarhårt samma dag, varslar detta om att kungar skola dö.

Går solen ned i moln efter "Olovsmässan" betyder detta regn följande dag. Likaså är förhållandet om himmelen är röd på morgonen. Är den röd på aftonen, blir det torkväder nästa dag.

Sådant vädret är på fredagen, sådant blir det också -enligt vad man trodde-- på söndagen. Och sådant vädret var på söndagen, fortsatte det vanligen att vara åtminstone t.o.m. torsdag.

Det väder, som rådde vid ny blev förhärskande under hela tiden till det nästföljande nyet. Förekom på vintern s.k. "mångård", så betydde detta, att det skulle bliva kallt. Ju större "mångård" det var, ju kallare skulle det bliva.

När s.k. "vädersolar" syntes, hade man att förvänta antingen intensiv torka eller regnväder. "Vädersolar" var två å var sin sida om solen varande ljusfläckar, som i form liknande solen.

Följande ordstäv förekommo: "När Anders (den 30 november) laskar, (d.v.s. när det är tö och milt väder) ska´jul braska (d.v.s. det skall bli kallt.) eller tvärt om.

Ett annat ordstäv är: "April snö, är så god som "fåragö" (fåragödsel). Åter ett annat ordstäv: "Maj månad våt och kall, gör bondens lada all." Härmed menas, att när det är fuktigt och kallt i maj månad, skall bonden få mycket god skörd under året.

2
sid 364

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vad ordstäv, som röra annat än väder och dylikt, beträffa äro de högst sällsynta. Någon gång kan man få höra särskilt av äldre folk följande uttryck:"Har du sett röken." Detta användes till exempel om någon ber om något eller begär något visst. Jag ber t.ex. en annan person om att få låna eller få så och så mycket pängar. Den andre blir då kanhända halft förargad och säger. "Har Du sett röken ?" Detta uttryck fälles helst då man är till hälvten ond och betyder ett absolut avböjande av någon begäran.

sid 364

Ett annat ordstäv är: "Mot aftonen få lathundarna brått," ett uttryck som användes mera på skämt, när någon mot slutet av arbetet för dagen brådskar för att kanhända hinna avsluta ett visst beting, som han föresatt sig, ehuru han annars inte nödvändigtvis behöver ha varit lat under dagens lopp.

Ett annat uttryck är: "Låt mig se, sade den blinde." När man skall tänka efter, huru något förhåller sig.

Sällsynta äro också ordspråken. Ett sådant är: "Den spar, han har." och "Den har, han spiller." I det senare ordspråket menas, att den som har egendom och pängar, han har också råd att leva därefter och gör så också i vanliga fall.

I bland användes också ordspråket: "En flygande svala får något, en stillasittande får intet." Detta användes någon gång då det blir tal om omtänksamma och icke omtänksamma personer.

sid 366

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Någon säger: "De tro att stekta sparvar ska flyga i gapet på dem." Detta säges om personer, som bara fodra av andra men icke själva vilja "möda" sig och arbeta.

Även ordspråket, skomakarens käring och smedens häst få mest gå barfota, kan man få höra. sid 367

Mera ordstävsartat är uttrycket: "Den här klockan går för skomakare och skräddare" d.v.s. klockan går lite hur som helst och lämpar sig ej för personer, som behöva en klocka, vilken går rätt.

Gåtor och gåtgissning är för närvarande ej vidare aktuellt. De gåtor, som här omnämnnas, ha mest förr förekommit och använts.

1) Tvåfot satt på trefot och åt på enfot. Då kom fyrfot och tog enfot från tvåfot. Men då tog tvåfot trefot och slog till fyrfot så att tvåfot fick sin enfot igen. Gåtans tydning är följande.

En skomakare(tvåfot) satt på en pall (trefot) och åt på en grisfot (enfot). Då kom hunden (fyrfot) och tog grisfoten (enfot) ifrån skomakaren (tvåfot) Men skomakaren tog pallen (trefot) och slog till hunden (fyrfot) så att skomakaren fick grisfoten (enfot) igen.

2) Vad är det som går och går, men likväl aldrig kommer till en dörr. Svaret är: Klockan.

3) Gud ser det aldrig, konungen sällan, men bonden ser det sid 369

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var dag. Svar: Sin like.

4) Om dagen fullt av kött och blod, om natten står och gapar. Svar: Skorna.

5) Det står en man uti en vrå, med horngap och läderskägg. Vad heter han ? Svar: Tuppen. sid 369

6) Svarte sven kom till mej sent en kväll. Han bad och jag nekte (nekade) han stack och jag svekte(svekte= tog undan eller körde bort) Svar: Loppan.

7) Om morgonen går jag på fyra ben, om middagen på tvenne, om aftonen på trenne. Svar: Människans åldrar.

8) Runt som ett ägg räcker runt kring en kyrkovägg. Svar: Ett nystan.

9) Går in röd och kommer ut svart och så rister hon sig, och så pissar hon sig(pissar sig = det rinner vatten från henne) och går så. Tydning: Ugnskvasten, som när den först införes i ugnen är grön(av tallris), har, när man åter tager ut den blivit mörk av hettan och askan. När man nu tager ut den "ristar" man av aska och kol och doppar därpå kvasten i vatten, vilket avskakas och rinner av. Därefter föres ugnskvasten åter in i ugnen i och för rensopning.

10) Med två sorters öl en tunna utan band, kom från främmande land. Tydning: Tunnan är ett ägg, som sålunda ej har band. De två sorterna öl är vitan och gulan i ägget. Det främmande landet är hönan, som värpt ägget. sid 371

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11) Lapp på lapp och lapp lånt in i Lappland. Svar: Kålhuvudet har lapp på lapp.

Bland ramsor., som använts och någon gång ännu användes för att bestämma, vem som skall "leta upp" vid "leka gömme", som också på en del ställen kallas "räkna kräbo" (emedan den som skulle "leta upp" vanligen skulle räkna till ett visst tal, medan de andra gömde sig) märkas följande: "Ene, bene, buse, bib, bab du slapp (att var hök)(i bland tillägges parentesen. ibland utelämnas den)

sid 372

Det tillgår så, att man laget runt pekar på en person för varje ord i ramsan. Så går man till väga också vid en annan ramsa, som lyder så: Apolla misolla (jämför = Apola misola) mi sinka mi so sebedej, sebedo extra lasa Kajsa Sara äck väck vällingsäck ut med dej din långa dräkt.

Vi hava förut anfört exmpel på några lekar - särskilt julekar. Som upptecknaren nu sedan dess blivit bekant med andra, omnämnas dessa här.

En mycket gammal sittlek, som förekom i Rumskulla och Södra Vi socknar är den s.k. "Tappa och hitta upp." Därvid ordnar man sig först längs väggarna kring hela rummet med jämna avstånd. Därefter får någon i uppgift att gå omkring till envar och säga tyst: Den och den (varvid ett bekant namn uppgives) var ute och reste och tappade (t.ex) sin klocka.

sid 374

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Därefter får en annan i uppdrag att efteråt säga till envar: Efteråt kom den och den och hittade det (det tappade) och trodde, att det var (t.ex) (för varje deltagare uppgivas olika person och sak, som denne tappade) glasögon.

sid 374

Alltnog de båda personerna, som tyst gå omkring och säga detta, få ej sinsemellan låta varandra veta, vad som säges. Ty just genom olikheten uppkommer det roliga.

Sedan nu detta är klart får var och en i tur och ordning säga, vad han hört. Till exempel någon har det så här: Anders Karlsson var ute och reste och tappade sin klocka. Efter kom Fia Lilja och trodde, det var (hennes) glasögon.

Ett annat exempel: Pälle i Sandbäcken var ute och reste oc och tappade sin snusdosa. Efter kom Karin i Grindstugan och trodde, att det var hennes kjol.

I bland tager man namn på dem som äro närvarande. Stundom kan det hända, att det blir samma, man som är ute och reser och kommer efteråt och finner det tappade."

"Flytta spisen" är ett skämt, som särskilt förr förekom. Någon säger till en annan: "Om du går ut i förstugan en stund och stänger dörren igen, så skall jag flytta spisen ifrån "den här platsen" till "hörnet där." Och är det ej gjort när jag kallar på dig, får du ta denna eldtång och slå till mig med.

Förutsättningen för skämtet är, att den som skall gå ut i

sid 377

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

förstugan är obekant med det hela. Medan nu denne är ute, värmer den innevarande handtaget på eldtången. Sedan detta är skett inkallas den andra. Denna griper då vanligen på skämt efter tången men misstänker ibland försåtet, varför han försiktigt prövar tångens beskaffenhet. Emellertid uppkommer härigenom oftast glam ehuru någon har blivit ond ifall tången är för mycket värmd och han griper om, så att han brämner sig.

En annan lek, numera bortlagd barnlek(Vanligtvis större barn), var att deltagarna höllo i var sin kant på en stor duk varvid en av dem rörde med ena handen i dukens botten och sade: "Jag fisker, Jag fisker, i min faders rike. När jag säger håll ska´ni släppa, och när jag säger släpp ska´ni hålla." Därefter säges släpp eller håll. I hastigheten blir dock mången förvirrad så att det kan hända, att det blir tvärt emot vad som sades. Om någon gjorde fel, fick han sedan giva pnt.

Här anföres en lek, som för ganska länge sedan är bortlagd. Sagesmannen kan ej så noga återgiva hur det gick till. Både ord och framställning huru leken gick till f.övr. blir därför kanske ej fullt korrekt, men i stort sett får man en något så när god föreställning om, huru det gick till.

Leken heter -- namnet är väl annars bekant -- "Väva vadmal."

Man ställde först upp sig bredvid varandra i en rad. Mitt emot med ungefär en 3 meters avstånd ställer en annan rad upp sig på

sid 377

sid 379

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

samma sätt som den förra och med ansiktena vända emot dem som äro i denna rad. Två personer skola föreställa "spolar" och stå vid ena ändan av de båda raderna. Så börjar leken under det man sjunger: Så väva vi vadmal, så slå vi tillsammans. Och väva vadmal och slå tillsammans och låta skälet gå rakt fram." sid 380

Vid orden: "så väva vi vadmal" löpa de båda spolarna under det de hålla varandra i hand emellan leden, varefter de dansa omkring, medan de båda leden "slå tillsammans d.v.s. de båda leden gå eller springa varandra till mötes(alldeles intill varandra). Under fortsättningen "Och väva vadmal" löpa "spolarna" åter igenom, medan när det sjunges "Och slå tillsammans och låta skälet gå rätt fram" leden liksom förut åter mötas och skiljas. Ehuru leken utföres på samma sätt, kan man som andra "värs" använda dessa ord: "Så tämja vi stutar, så märka vi stutar. Och tämja stutar och märka stutar"och låta skälet gå rätt fram.(särskilt de inom sitationstecken satta orden äro tvivelaktiga i detta sammanhang)

Barn plägade förr roa sig med att "borra guldäpplen". Man knöt därvid handen och lät den vila på bordet med lillfingret mot bordskivan. En annan lade därefter sin ena hand i samma ställning på den andres hand och så fortsatte man, till dess det blev en ganska lång lodrät rad med knutna händer.

En, som ej hade någon hand med i denna rad, tog nu högra sid 382

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

handens tumme (eller pekfinger) och "borrade" igenom den övers-
ta handens fingrar, så att man kände med fingret nästa hand.
Därunder sade "borraren": Jag borrar, jag borrar ("Jag borrar"
upprepades så länge att man nästan hunnit igenom handen med sid 383
fingret)långt, långt mer i Lappland, "Guldäpplet kast bort!"

Vid uttrycket "Guldäpplet kast bort" tog man bort fingret ur den andras hand och gav denna med sin egen "en knuff", så att den "föll av" den lodräta handraden." Så fortsatte man tills alla händerna voro "genomborrade", under det att man för varje hand som "borrades" upprepade samma ramsa, som vi nyss hava hört.

En annan delvis meningslös och osammanhängande ramsa var "pejsla höns".(pejsla höns = pipla höns) Den lyder så här: "Pep-
la, pepla höns. Alla mina små grå höns gick i bondens lada,
gjorde farlig skada, beto i strå, lade i vrå, vippen, vappen,
häller tappen, brun stut knäpp ut. Den som lotten fallaer på,
han skall ut till dörren gå.

Ramsan brukades av barn, vilka lade upp händerna med ut-
bredda fingrar bredvid varandra på ett bord. Därvid sades ett
ord för varje finger, som någon annan pekade på i den ordnings-
följd, som fingrarna lågo på bordet. Den deltagare i leken, på
vars finger pekades vid sista ordet i ramsan han var utesluten
från leken för den gången. Så fortsatte man tills alla voro "ute-
slutna."

En del särskilt yngre personer, såsom de i åldern mellan sid 385

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 385

12 - 18 år, gingo på en del ställen på styltor, för en 30 á 20 år sedan. Varje"stylta" bestod av en vanligen rund eller fyrkantig "stake" vid pass två och två och en halv meter lång samt en halv decimeter i genomskärning. Vid ena ändan av staken ungefär tre decimeter ovan för dess slut var fäst på sidan"en kloss" en knapp fotsbredd bred (Den var för övrigt kvadratisk fyrkantig, på den yta foten skulle stå. Figuren visar för övrigt hur en stylta såg ut, sedd från ena sidan. Försedd med två sådana en för vardera foten och stående på klotsarna samt hållande i "stakarna" med händerna och stödjande med armarna gick så framåt, allt eftersom man var tränad.

Stundom roade man sig med bland ynglingarna att"stå på huvudet" med stöd av händerna. Större barn gjorde "kullerbyttor", "rullande framåt såsom klot."

Att berätta sagor för barnen är numera alldeles bortlagt i dessa orter. Förr berättades emellertid sådana och detta för ej så lång tid tillbaka.

För så sent som en tjugo år sedan var det nämnligen vanligt att man på vinterkvällarnaåtergav sagor. Emellertid är det ändå svårt att få någon saga fullständigt berättad. Sagan är ofta helt bortglömd, ofta kommer man ihåg blott vissa drag i den.

Sagan om smålänningen och krombissen var förr ganska känd. Den löd i korthet så här:

sid 388

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Det var en gång en smålänning, som aldrig förr hade sett någon "skära. Av en eller annan anledning påträffade han en sådan, när han en gång var ute i markerna. Där den nu låg där i solskenet och glänste, fann han den underbar och trodde att det var ett farligt djur, som ingav honom fruktan. sid 388

Han skyndade hem och talade om vad han sett för grannarna. Nyfikna dristade de sig att följa med honom till stället, där odjuret var. När man fick se det, betogs man av fruktan. På grund av den böjda formen kallade man djuret för krombiss.

Man ville nu försöka döda odjuret och tog en "stake" och slog till det med. Men i detsamma hoppade skäran upp och föll just omkring om halsen på den som slagit till. Ehuru förskräckt skulle då någon annan med en lång käpp få bort otyget från den andres hals, men lyckades ej härmed. Men så kom ägaren till skäran och förklarade alltsammans. Den stackars mannen, som fått skåran om halsen, hade genom skäran fått ett svårt sår.

Enligt vad ibland berättades fick mannen om vars hals skäran föll huvudet avskuret av denna.

/nEn annan saga är sagan om västgötarna och linlandet. Västngötarna voro kända - enl. vad som berättades- för att vara ett ganska enfaldigt folk. En gång voro åtta "västgötaknallar" ute på vandring. De hade aldrig förr sett någon sjö, men hört talas om, att den skulle vara blå samt att man kunde bada i den. sid 390

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Alltnog de kommo ner till ett linland. När de fingo se detta sade en av dem: " Här ä´la (la= väl t.ex. här är väl en sjö. o.s.v.) en sjö. Här skola vi la i och bada."

Alla voro med om detta och man klädde av sig och hoppade i "sjön". När man en stund gått omkring och vältrat sig i linlandet "steg man opp" ur sjön." Nu skulle man emellerid se efter om någon drunknat. Så började man räkna. Men hur man räknade, så fick man det endast till sju. Den som räknade glömde nämligen att räkna sig själv. De andra försökte då att räkna men samma resultat.

sid 391

I sagan förtäljes vidare, att när man nu genom räkningen ej kunde finna om någon (med absolut visshet) drunknat beslöt man gå tillväga på annat sätt. Utanför "sjön" låg en alldeles ny hög med avföring från en ko- en s.k. "komocka".

Runt omkring i denna gjorde man i tur och ordning ett hål med sina näsor. När nu samtliga varit med härom räknade man hålens antal och fick det så till åtta stycken. Glada över att ej någon drunknat fortsatte man sin vandring.

En gång skulle djävulen ha sagt till Kitta Grå. "Den som känner dig Kitta, han köper dig inte." Detta "ordstäv" har berättats upptecknaren utan att man haft annat att tillägga i sammanhang härmed. Meningen är väl den, att Kitta var en enastående elak och svår person, att t.o.m. djävulen kunde säga, att den som

sid 393

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kände henne, kunde omöjligen ingå köpekontrakt med henne.

En gång sammanträffade en gosse med djävulen. Gossen hade en liten nöt, i vars skal ett litet maskhål var. Gossen sade till djävulen, att han hört, djävulen kunde göra sig så liten som helst och undrade om detta var sant. Jo. det var allt sant, menade djävulen. Gossen sade då till denne, att han skulle visa detta genom att krypa in i nöten genom det lilla hålet. Djävulen var med härpå och gjorde sig alltså så liten, att han kom in i nöten. Men just då passade gossen på och täppte igen om "Skam", så att han ej kom ut.

Sedan begav sig gossen till en smed, och frågade denne, om han kunde se sig god till att knäcka nöten.

Smeden skarattade och lade nöten på städet samt slog till litet med sin minsta hammare. Detta hjälpte emellertid ej, varför smeden slog till litet hårdare med samma resultat. Smeden slog då till allt kraftigare och kraftigare samt använde sig dessutom av allt större hammare, men likväl lyckades det honom ej att krossa nöten. Smeden både vart ond och förundrade sig. I vreden tog han fram storsläggan och slog därmed till nöten av alla krafter. Nu gick nöten sönder, men i detsamma flög ett svart föremål ut genom dörren.

Gossen förklarade sedan, att det ej varit underligt, att nöten varit så "hårdknäckt", då ju djävulen varit i den.

Vad de nu anförda ordstäven, ordspråken, gåtorna, lekarna

sid 396

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

och sagorna angå kunna de ej lokaliseras till någon bestämd trakt utan samma sak har ofta av olika personer på olika trakter berättats. Därför har ej någon viss sagesman angivits, utan det härstammar från dem, som ha rådfrågats i andra saker "utan att det fördelas på dem."

Härmed avslutas uppteckningen av dessa folkminnen. Huru osammanhängande framställningen än är, torde den i någon mån visa vad folket framför allt i Rumskulla socken men också i närgränsande socknar har haft för tro, sed och bruk, samt hur deras föreställningar och tankar tagit sig uttryck i sägner, "historier" ordstäv, ordspråk och gåtor m.m.

Mycket av det som här upptecknats gäller framför allt en tid för omkring 50 år sedan eller mera, ehuru åtskilligt även går igen i våra dagar eller nästan in i våra dagar.

Södra Vi den 15 augusti 1922

Josef Eriksson
uppteckare.

Efterord.

På grund av felskrivning på några ställen vid numerering av sidorna har använts någon gång t.ex. 22, 22 a o.s.v.

Om numreringen varit ordentlig, skulle sidantalet hittils varit över 400 även till synes (såsom antalet i realiteten är.)

sid 397

sid 399